

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Економски факултет

МАСТЕР ТЕЗА

**УТИЦАЈ НОВЕ РЕГУЛАТИВЕ О
РАЧУНОВОДСТВЕНОМ ТРЕТМАНУ
ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА НА
ФИНАНСИЈСКУ СТАБИЛНОСТ ЈАВНОГ СЕКТОРА**

Студент:

Саша Стевановић (2268/19)

Ментор:

др Марија Пантелић

БЕОГРАД
ЈАНУАР 2024. ГОДИНЕ

Изјава о академској честитости

Студент: Саша Стевановић

Број индекса: 2268/19

Аутор/ка масте рада под називом: Утицај нове регулативе о рачуноводственом третману финансијских инструмената на финансијску стабилност јавног сектора

Потписивањем изјављујем:

- да је рад искључиво резултат мог сопственог истраживачког рада;
- да сам рад и мишљења других аутора које сам користио у овом раду назначио или цитирао у складу са Упутством;
- да су сви радови и мишљења других аутора наведени у списку литературе/референци који су саставни део овог рада и писани у складу са Упутством; о да сам добио све дозволе за коришћење ауторског дела који се у потпуности/целости уносе у предати рад и да сам то јасно навео;
- да сам свестан/на да је плагијат коришћење туђих радова у било ком облику (као цитата, парафраза, слика, табела, дијаграма, дизајна, планова, фотографија, филма, музике, формула, веб сајтова, компјутерских програма и сл.) без навођења аутора или представљање туђих ауторских дела као мојих, кажњиво по закону (Закон о ауторском и сродним правима, Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012), као и других закона и одговарајућих аката Универзитета у Београду;
- да сам да сам свестан да плагијат укључује и представљање, употребу и дистрибуирање рада предавача или других студената као сопствених;
- да сам свестан последица које код доказаног плагијата могу проузроковати на предати мастер рад и мој статус;
- да је електронска верзија мастер рада идентична штампаном примерку и пристајем на његово објављивање под условима прописаним актима Универзитета.

Београд, 15.1.2024.

Потпис

Изјава о коришћењу

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива мастер економисте, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду – Економског факултета.

Овлашћујем библиотеку Универзитета у Београду – Економског факултета да у свој дигитални репозиторијум унесе мој завршни (мастер) рад под насловом:

Утицај нове регулативе о рачуноводственом третману финансијских инструмената на финансијску стабилност јавног сектора

који је моје ауторско дело.

Завршни (мастер) рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Мој завршни (мастер) рад, похрањен у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду – Економског факултета и доступан у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у СС ВУ лиценци Креативне заједнице (*Creative Commons*), а којом је дозвољено умножавање, дистрибуција и јавно саопштавање дела, и прераде, уз адекватно навођење имена аутора, чак и у комерцијалне сврхе.

У Београду, 15.1.2024.

Потпис аутора

Универзитет у Београду
Економски факултет

Мастер теза

**Утицај нове регулативе о рачуноводственом
третману финансијских инструмената на
финансијску стабилност јавног сектора**

БЕОГРАД
ЈАНУАР 2024. ГОДИНЕ

Апстракт

Овај рад има за циљ добијање увида у ефекте МСФИ 9 – Финансијски инструменти на финансијско извештавање у јавном сектору Републике Србије (РС). С тим у вези, истражене су кључне новине које доноси нова регулатива и њихов утицај на волатилност финансијских извештаја, основне финансијске показатеље јавних предузећа, буџетирање и планирање државних давања, уз осврт на транспарентност финансијских извештаја у јавном сектору.

Фокус у емпиријском делу овог рада стављен је на прву примену МСФИ 9 у неколико великих правних лица из различитих делатности јавног сектора РС. Према главним увидима, добијеним на основу прегледа литературе и анализе практичних примера, утицај МСФИ 9 је најизраженији у финансијском сектору, док у јавном сектору РС није значајан, што се односи чак и на једну банку у већинском државном власништву. Прва примена МСФИ 9 показала је да у јавним предузећима у РС није било значајнијих промена у погледу класификације и вредновања финансијских инструмената, обухвата финансијских средстава вреднованих по фер вредности, као ни обезвређења, те да није дошло до значајног повећања волатилности финансијских извештаја ни промене основних показатеља пословања (профитабилности) под утицајем нове регулативе.

Такође је потврђено да примена новог модела очекиваног губитка и захтеви за обелодањивањем које уводи МСФИ 9, могу имати позитиван ефекат на финансијску стабилност јавног сектора и ефикаснију супервизију од стране регулаторних тела, с обзиром на захтеве за укључивањем информација које сигнализирају рано упозорење на одређене економске трендове. С друге стране, нема индиција да ће процес планирања државних давања јавним ентитетима бити олакшан са применом нових принципа, нити да ће примена нове рачуноводствене регулативе допринети смањењу државних давања.

Кључне речи: Финансијски инструменти, класификација и вредновање финансијских инструмената, обезвређење, модел очекиваних кредитних губитака, финансијска стабилност, јавни сектор

Abstract

This paper aims to gain insight into the effects of IFRS 9 - Financial instruments on financial reporting in the public sector of the Republic of Serbia (RS). In this regard, the key novelties introduced by the new regulation and their impact on the volatility of financial statements, basic financial indicators of public companies, budgeting and planning of state benefits were investigated, with reference to the transparency of financial statements in the public sector.

The focus in the empirical part of this paper is on the first application of IFRS 9 in several large legal entities from various activities of the RS public sector. According to the main insights, obtained based on the literature review and the analysis of practical examples, the impact of IFRS 9 is most pronounced in the financial sector, while in the RS public sector it is not significant, which applies even to one majority state-owned bank. The first application of IFRS 9 showed that in public companies in the RS there were no significant changes in terms of the classification and valuation of financial instruments, including financial assets valued at fair value, as well as impairments, and that there was no significant increase in the volatility of financial statements and changes of basic business indicators (profitability) under the influence of the new regulation.

It was also confirmed that the application of the new expected credit loss model and the disclosure requirements introduced by IFRS 9 can have a positive effect on the financial stability of the public sector and more effective supervision by regulatory bodies, given the requirements to include information that signals an early warning of certain economic trends.

On the other hand, there are no indications that the process of planning state benefits to public entities will be facilitated with the application of new principles, nor that the application of new accounting regulations will contribute to the reduction of state benefits.

Key words: *Financial instruments, classification and measurement of financial instruments, impairment, expected credit losses (ECL) model, financial stability, public sector*

Садржај:

УВОД.....	1
1.РЕФОРМА РАЧУНОВОДСТВЕНЕ РЕГУЛАТИВЕ.....	5
1.1. Кључни разлози реформе рачуноводствене регулативе која се односи на финансијске инструменте.....	6
1.2. Предности и мане коришћења фер вредности за вредновање финансијских инструмената	9
1.3. МРС 39 – Финансијски инструменти: признавање и мерење	14
2. КЛАСИФИКАЦИЈА И ВРЕДНОВАЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА..	21
2.1. Промена модела за класификацију и вредновање финансијских инструмената ...	21
2.2. Вредновање финансијских средстава и финансијских обавеза у складу са МСФИ 9.....	24
2.3. Паралелни приказ категорија вреднованих према МРС 39 и МСФИ 9.....	27
3. ОБЕЗВРЕЂЕЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА.....	31
3.1. Појам и мерење очекиваног губитка	31
3.2. Признавање очекиваног губитка и рачуноводствени третман обезвређења.....	34
4. УТИЦАЈ МСФИ 9 НА ФИНАНСИЈСКУ СТАБИЛНОСТ ЈАВНОГ СЕКТОРА .	39
4.1. Утицај примене МСФИ 9 на волатилност финансијских извештаја.....	42
4.2. Утицај примене МСФИ 9 на основне финансијске показатеље јавних предузећа.....	45
4.3. Утицај примене МСФИ 9 на буџетирање	50
4.4. Утицај примене МСФИ 9 на планирање државних давања	54
4.5. Транспарентност финансијских извештаја јавних предузећа.....	56
5. ПРИМЕНА МСФИ 9 – ИСКУСТВА ПРВЕ ПРИМЕНЕ И ПРЕОСТАЛИ ИЗАЗОВИ	59
5.1. Примена МСФИ 9 у јавним предузећима у Републици Србији	59
5.2. Преостали изазови у имплементацији МСФИ 9	74
ЗАКЉУЧАК.....	78
ЛИТЕРАТУРА.....	82

УВОД

Ентитети широм света припремају и презентују финансијске извештаје за различите кориснике. Иако ти извештаји делују слично од земље до земље, евидентне су разлике проузроковане пре свега друштвеним, економским и правним околностима, али и информационим потребама различитих корисника финансијских извештаја.

У циљу минимизирања поменутих разлика, Одбор за међународне рачуноводствене стандарде од 2010. године посвећен је смањењу тих разлика настојањем да хармонизују прописе, рачуноводствене стандарде и процедуре за припремање и презентовање финансијских извештаја. Како би се одржала стабилност и ефикасност привредног и финансијског система, предуслов је квалитетно финансијско извештавање, у оквиру ког се рачуноводство финансијских инструмената идентификује као једно од најсложенијих подручја.

Узимајући у обзир све недаће до којих је довела глобална финансијска криза 2008. године, као један од приоритета се наметнуло и ревидирање постојећег оквира за финансијско извештавање. Уложени су напори кључних институција како би се у што краћем року извештавање прилагодило новим околностима и информационим захтевима. Европска Комисија је прихватила и одобрила примену Међународног стандарда финансијског извештавања 9 – Финансијски инструменти (eng. International Financial Reporting Standard 9 - Financial Instruments) у новембру 2016. године. МСФИ 9 замењује Међународни рачуноводствени стандард 39 – Финансијски инструменти: признавање и одмеравање (eng. International Accounting Standard 9 - Financial Instruments: Recognition and Measurement) и доноси измењене захтеве у вези са класификацијом и вредновањем финансијских инструмената, уводи нови модел за процену обезвређења финансијских средстава који се заснива на моделу „очекиваних губитака“.

Предмет овог рада биће приказ нових захтева МСФИ 9 и анализа њиховог утицаја на стабилност јавног сектора уз квалитативну и квантитативну анализу првих ефеката примене МСФИ 9 у Србији.

Основни циљ овог рада је да на основу тренутно доступних података у земљи прикаже ефекте примењених захтева МСФИ 9 на финансијско извештавање јавних предузећа у Републици Србији.

Допунски циљеви:

1. Процена ефеката примене нове рачуноводствене регулативе на основне финансијске показатеље јавних предузећа.
2. Процена који ће сектор бити под највећим утицајем примене нове рачуноводствене регулативе.
3. Процена да ли ће примена нове рачуноводствене регулативе допринети смањењу државних давања.
4. Процена да ли ће примена нове рачуноводствене регулативе допринети бољој супервизији од стране регулаторних тела.

Квалитативна и квантитативна анализа првих ефеката примене МСФИ 9 у јавном сектору Републике Србије је заснована на јавно доступним подацима из финансијских извештаја јавних предузећа, подацима добијем од стране јавних предузећа, односно подацима које објављују регулаторна тела.

Полазећи од дефинисаног предмета и циља истраживања, приликом израде мастер рада тестиране су, потврђене или одбачене следеће хипотезе:

1. Нови принципи за класификацију и вредновање финансијских инструмената које уводи МСФИ 9 неће утицати значајније на промену класификације финансијских инструмената у финансијским извештајима јавних предузећа.
2. МСФИ 9 неће довести до већег обухвата финансијских средстава која се вреднују по фер вредности у односу на МРС 39.
3. МСФИ 9 неће имати велики ефекат на волатилност финансијских извештаја и основне показатеље добијене по основу тих извештаја.
4. Коришћење фер вредности и примена модела очекиваног губитка имају позитиван утицај на стабилност јавног сектора кроз обелодањивање информација које сигнализирају рано упозорење на одређена економска кретања.

5. Примена нових принципа неће олакшати процес планирања државних давања јавним предузећима.

Методе истраживања:

1. Метод компилације је коришћен приликом процене утицаја примене нове рачуноводствене регулативе на финансијске извештаје и основне показатеље.
2. Метод дефиниције и дескрипције је коришћен приликом дефинисања садржине МСФИ 9.
3. Метод компарације је коришћен приликом поређења старе и нове рачуноводствене регулативе.
4. Метод анализе је коришћен приликом анализе утицаја МСФИ 9 на волатилност финансијских извештаја.
5. Метод синтезе је коришћен приликом доношења закључака о утицају нових захтева МСФИ 9 на стабилност јавног сектора.

Поред апстракта, увода, закључка и прегледа коришћене литературе, мастер рад има још пет делова или поглавља. Следи сажети опис ових целина.

У првом делу рада предмет разматрања су разлози за реформу рачуноводствене регулативе која се односи на финансијске инструменте; као једна од кључних ствари истакнута је глобална финансијска криза. Модел вредновања финансијских инструмената, с обзиром на своју проблематику, сагледан је са различитих аспеката. Такође, обухвата и само увођење рачуноводствене регулативе и најважнијих стандарда, са истицањем кључних елемената МРС 39 и МСФИ 9.

У складу са темом рада, **у другом и трећем делу**, акценат је стављен на нове захтеве МСФИ 9 који се односе на класификацију и вредновање финансијских инструмената, као и на признавање и мерење очекиваног губитка. Детаљно су анализирани захтеви МСФИ 9, а нарочито категорије вредновања финансијских средстава и финансијских обавеза. У оквиру овог дела, упоредо су анализирани категорије вредновања по МРС 39 и МСФИ 9 и идентификоване кључне измене. Такође, детаљно је елабориран рачуноводствени третман обезвређења.

С обзиром на важност финансијских извештаја, **четврти део рада** односи се на волатилности финансијских извештаја и утицај примене МСФИ 9 на исту. Такође, обрађени су кључни финансијски показатељи, како би се утврдило да ли постоје и у којој мери се идентификују промене финансијских показатеља, нарочито показатеља профитабилности. Полазећи од наведене хипотезе, анализирана је потреба за државним давањима, као и доношење одлука о истим.

Последњи, **пети део рада** обухвата примену МСФИ 9 у јавним предузећима у Републици Србији, сам процес преласка, као и све проблеме идентификоване приликом преласка на нови стандард. Такође, анализирани су преостали изазови у имплементацији. Квантитативна и квалитативна анализа која је приказана, урађена је првенствено на основу јавно доступних података објављених од стране јавних предузећа, као и надлежних институција.

1.РЕФОРМА РАЧУНОВОДСТВЕНЕ РЕГУЛАТИВЕ

Одбор за међународне рачуноводствене стандарде (*eng. International Accounting Standards Board - IASB*) под наведеним именом постоји од 2001. године, али заправо делује од 1970-тих година и током наредних деценија успева да се афирмише као изузетно утицајна професионална организација која пружа значајан допринос на плану дефинисања јединствених Међународних стандарда финансијског извештавања. Број земаља које прихватају IASB-ове MPC/МСФИ константно је растао и у другој деценији 21. века премашио 110 чланица (Zeff, 2012). Упоредо са IASB-ом егзистира Одбор за стандарде финансијског рачуноводства (*eng. Financial Accounting Standards Board – FASB*), са доминантним утицајем у САД и осталом англосаксонском свету. Рачуноводствена правила и принципи FASB-а позната су под називом *Generally Accepted Accounting Principles (GAAP)*, односно Опште прихваћени рачуноводствени принципи.

Процес реформе и конвергенције рачуноводствене регулативе у глобалним оквирима започет је 2002. године, када су IASB и FASB, као водећа регулаторна тела у овој области, формално изразили спремност и посвећеност да кроз заједнички рад и сарадњу изграде висококвалитетне и компатибилне стандарде и правила који ће бити широко применљиви у домаћим рачуноводственим системима у целом свету и упоредиви на међународном плану (Zeff, 2012). Такав развој би требало да обезбеди адекватну информациону основу за институционалне инвеститоре који улажу капитал у компаније широм света, као и несметано функционисање финансијских тржишта.

Као преломни догађај у новијој историји сматра се избијање глобалне финансијске кризе крајем 2007. године. Талас кризе је иницијално погодио финансијско тржиште САД и убрзо се прелио на финансијски сектор развијених и других земаља у свету, са даљим импликацијама на реални сектор, где је дошло до опадања стопе привредног раста и неминовног уласка у економску рецесију (Gavrilović- Jovanović, 2009: 62). Финансијско-економска криза је разоткрила многе системске слабости и недостатке, али и указала на свеопшту повезаност тржишта капитала и огроман значај унапређења регулативе која омогућава што бољу информисаност инвеститора и других заинтересованих страна, а тиме подржава и здравији привредни раст.

1.1. Кључни разлози реформе рачуноводствене регулативе која се односи на финансијске инструменте

Улазак у поменућу глобалну кризу се објашњава пуцањем балона цена некретнина које су америчке банке узимале као колатерал за масовно одобравање стамбених кредита (хипотеке), што је у крајњој линији довело до драстичног пада цена некретнина и имало за последицу и одговарајуће топљење колатерала тј. смањење вредности активе у тим банкама. У годинама које су претходиле пуцању балона, америчка централна банка (FED) је водила изразито експанзивну монетарну политику, а цене некретнина су непрекидно расле због повећане тражње и олакшаног кредитирања, што је водило ка прегревању тржишта, проблемима са отплатом кредита и наглој промени тренда цена (Kikanović, Milošević, 2012). Насупрот смањеним ценама некретнина остали су високи износи задужења по кредитима, док су америчке банке биле принуђене да се суоче са недостатком ликвидности због нередовне отплате кредита, те да смање понуду кредита и да коригују вредност имовине заробљене у лошим пласманима (МАТ, 2021: 23).

Будући да су банке кредитори на бази узетих хипотека као колатерала приликом одобравања кредита емитовале финансијске инструменте и користиле их за прибављање капитала на тржишту ради даљег финансирања, наведени проблеми нису остали унутар тих банака, већ су се проширили на купце тих инструмената и друге учеснике на финансијским тржиштима. Преливање кризе у финансијске системе других земаља је подстакнуто међународним операцијама са финансијским инструментима, даљом секјуритизацијом и препакивањем финансијских инструмената. Тако су „глобализација, финансијски инжењеринг и софистицираност савремених финансијских производа“ допринели продубљивању актуелне кризе (Stefanović, Golubović, 2009: 16)

За евидентну презадуженост становништва и корпоративног сектора и предимензиониране билансе банака требало је предузети неопходне мере. Финансијски сектор је смањио финансирање и иницирао масовно раздуживање нефинансијског сектора. Тако је дошло до појаве феномена познатог под називом „билансна рецесија“ (МАТ, 2021: 23). Овај специфични облик рецесије се одликује фокусом на минимизирање прекомерно увећаних дугова уместо максимизирање профита и разликује се од уобичајене рецесије која се појављује као резултат цикличног кретања

економије. Управо ова карактеристика чини да мере које предузима монетарна власт имају много слабији ефекат. Наиме, упркос снижавању каматних стопа, тражња за кредитима не расте већ опада, јер се приоритет даје раздуживању (Ibidem). Због тога су и опоравак и излазак из тзв. билансне рецесије тежи и дуготрајнији и захтевају посебне мере. Део напора да се смањи ризик од будуће билансне рецесије јесте и унапређивање рачуноводствене регулативе.

Треба напоменути да је пре избијања кризе у САД, под притиском инвеститора који су желели квалитетне информације о правој тржишној (фер) вредности имовине компанија у које би улагали свој капитал, у тој земљи раније дошло до ширег увођења елемената рачуноводства фер вредности у односу на земље које прихватају IASB-ове стандарде. У каснијој дебати око узрока глобалне финансијске кризе појављивала су се мишљења да је рачуноводство фер вредности довело до високог леверица и проузроковало финансијску нестабилност. Међутим, ова мишљења су оспорена од стране истраживача који су утврдили да главни покретач процикличности у САД нису била рачуноводствена правила, него прекомерно задуживање које се није базирало на процени бонитета већ на колатералима (Adrian, Shin, 2010). Такође, има и других истраживача чији је рад допринео одбрани концепта фер вредности у том контексту. Наиме, емпиријска истраживања у америчком комерцијалном банкарству су оспорила тезу да рачуноводство фер вредности (кроз признавање нереализованих добитака и губитака на финансијским средствима) битно доприноси процикличном леверицу (Laux, Rauter, 2017). Резултати ове студије указују на друге важне структурне димензије финансијског система, као што су пословни модели у финансијском сектору, ниво регулаторног капитала и други разлози, који боље објашњавају појаву процикличног леверица од примене рачуноводствених стандарда.

Након увођења у GAAP, рачуноводство фер вредности доживљава даљу афирмацију 2011. године кроз шире прихватање од стране IASB-а и утврђивање МСФИ 13 - Одмеравање фер вредности, који је објединио појединачне стандарде и пружио јединствене смернице за утврђивање фер вредности имовине и обавеза, као и за обелодањивање релевантних информација у складу са захтевом за реалнијим финансијским извештавањем, првенствено у погледу финансијских инструмената, и то за потребе институционалних инвеститора (Rupić, Vonić, 2015: 124). Овај корак се може посматрати као део процеса конвергенције англосаксонског и континентално-

европског рачуноводственог модела. Сходно МСФИ 13 (параграф 24), фер вредност се дефинише као цена која би била наплаћена у случају да се продаје имовина, односно цена која би била плаћена ради преноса обавезе, и то у редовним трансакцијама и под актуелним тржишним условима на релевантном тржишту (према: Рупић, Војић, 2015: 126). Логично се може закључити да се за неке врсте хартија од вредности којима се често тргује на динамичним финансијским тржиштима лако утврђује која је њихова актуелна фер вредност, док би то било теже за оне финансијске инструменте који су мање или ретко присутни у промету.

Анализа узрока, механизма и последица финансијске кризе је неопходна да би се обезбедило правовремено реаговање и реформа у свим релевантним областима, од којих је једна од значајнијих област рачуноводства, са посебним акцентом на регулативу која се односи на финансијске инструменте. У кризним условима јасно се показало да традиционални концепт историјског трошка, односно вредновање финансијске aktive по набавној вредности не обезбеђује тачне и поуздане информације за потребе инвеститора и других екстерних корисника финансијских извештаја. Примена концепта историјског трошка резултира нереалним приказивањем, односно прецењеношћу active банака у моменту када тржиште бележи значајан пад цена финансијских инструмената (Кікановић, Милошевић, 2012). Стога се наметнула потреба за дефинисањем алтернативног приступа вредновању финансијских инструмената, који би неутралисао недостатке доследне примене рачуноводства историјског трошка, посебно у земљама са развијеним тржиштем капитала.

Увођење и даља разрада примене концепта фер (тржишне) вредности се могу сматрати значајним унапређивањем међународне рачуноводствене регулативе, иако су и даље присутне критике на његов рачун, било да је реч о инхерентним недостацима или неправилној примени.

1.2. Предности и мане коришћења фер вредности за вредновање финансијских инструмената

Од самог почетка примене концепта фер вредности траје дебата о предностима и манама овог приступа за вредновање финансијских средстава насупрот традиционалном приступу историјског трошка. У литератури се могу наћи аргументи за и против коришћења фер вредности, а у табели која следи представљени су и сажето објашњени најважнији аргументи и одговарајуће импликације на финансијску стабилност.

Табела 1. Аргументи у корист или против рачуноводства фер вредности

Аргументи против фер вредности (за историјски трошак)	Аргументи за фер вредност (против историјског трошка)
Привремене промене тржишне вредности нису релевантне за средства која се држе ради наплате будућих новчаних токова. Ово се посебно односи на дугорочне инвестиције.	Привремене промене тржишне вредности су релевантне када се утврђује да ли се средства могу држати ради наплате будућих новчаних токова, посебно ако се финансирају у кратком року.
Примена фер вредности утиче на повећану волатилност капитала и, уколико се промене у вредности евидентирају кроз биланс успеха, производи волатилност нето прихода. Може се сматрати да део такве волатилности услед промене каматних стопа није релевантан, уколико се средства држе до доспећа. Појављује се неусклађеност између имовине која се вреднује по фер вредности и обавеза мерених по историјском трошку.	Променљивост према историјским трошковима је вештачки ниска јер не одражава тренутне тржишне цене. Промене каматних стопа су релевантне за банке, посебно када се суочавају са потребама за рефинансирањем. Неусклађеност између мерења финансијске имовине и финансијских обавеза може се решити повећањем улоге вредновања по фер вредности, али на страни обавеза, а не смањењем на страни имовине.
Инвеститори су заведени високом волатилношћу (и имају тенденцију да	Инвеститори су заведени вештачки ниском волатилношћу. Тржишна

<p>претерано реагују на негативне вести у кризи и позитивне вести у експанзији, подстичући волатилност).</p> <p>Фер вредност открива критичне информације конкурентима и другим инвеститорима (нпр. власничке стратегије трговања које прати ентитет који извештава).</p>	<p>дисциплина трпи.</p> <p>Недостатак информација доприноси неповољној селекцији у кризним периодима.</p> <p>Фер вредност повећава транспарентност, што је генерално корисно.</p>
<p>Да би смањиле утицај волатилности каматних стопа, банке преферирају хартије од вредности (ХОВ) са краћим роком доспећа и смањују поседовање каматно осетљивих ХОВ расположивих за продају, што би могло да смањи ликвидност тржишта.</p>	<p>Фер вредност смањује отпор ентитета да прода ризичне, неликвидне ХОВ, посебно на почетку кризе.</p>
<p>Фер вредност доприноси процикличности и доводи до паничне продаје у кризи када почне да опада вредност и ликвидност финансијске имовине.</p>	<p>Фер вредност подстиче банке да предузму ране корективне мере на почетку кризе (нпр. да продају одређене сегменте имовине или да прикупе капитал).</p>

(извор: ESRB, 2017: 10)

Поједностављени приказ кључних аргумената на свакој страни дебате појашњава ставове обе стране и указује на суштинско питање финансијске стабилности. Обе стране су прилично сагласне да је фер вредност адекватна када је реч о вредновању финансијске имовине предвиђене за трговање, која би генерално требало да буде ликвидна, укључујући и ликвидне деривате. С друге стране, историјски трошак се може сматрати прикладним за вредновање финансијских инструмената који се држе до рока доспећа, под условом да се користе одговарајуће основе за процењивање обавеза које кореспондирају са овим средствима.

Суштина спора између две стране своди се на питање финансијске стабилности. Противници примене фер вредности сматрају да она угрожава финансијску стабилност, док би примена историјске вредности обезбедила већу стабилност.

Међутим, емпиријски докази не потврђују ово мишљење. Наиме, све већи број истраживачких студија указује на супротан закључак (ESRB, 2017: 10).

Рупић и Бонић (2015) сматрају да коришћење методе процењивања финансијских инструмената (и других облика имовине) по фер вредности потенцијално отвара простор тзв. креативном рачуноводству. Уколико се ова метода са намером неправилно примењује, када је присутан превелики оптимизам у погледу будућих резултата или када се ради о специфичним тржишним околностима (тржишни бум или кризна дешавања на тржишту), може доћи до исказивања нереално високих финансијских резултата и вештачки створене добити која ће затим бити подељена кроз дивиденде (Rupić, Bonić, 2015: 143). То потенцијално доводи до процикличних трендова и угрожавања ликвидности.

Наведени аутори истичу да је концепт фер вредности много примеренији финансијским системима са развијеним тржиштем капитала, што се углавном односи на англосаксонски свет, док је рачуноводствени модел континенталне Европе створен у другачијим условима, где се финансирање првенствено базира на банкарским кредитима а између клијената и банака се изграђују дугорочни пословни односи. Стога је у таквим системима присутна аверзија према исказивању и расподели нереализованог тј. нереално исказаног добитка (Rupić, Bonić, 2015: 126).

Поред изнетог критичког осврта и упозорења на могуће негативне последице приликом имплементирања рачуноводства фер вредности, Рупић и Бонић наводе и следеће аргументе који иду у прилог коришћењу фер вредности за процењивање имовине (Rupić, Bonić, 2015: 130-131):

- Позитивни ефекти у виду повећања вредности активе и повећања пасиве кроз пораст ревалоризационих резерви а тиме и капитала, резултирају исказивањем побољшаног финансијског положаја предузећа;
- Позитивни ефекти процене који резултирају формирањем или порастом ревалоризационих резерви повећавају укупни капитал и побољшавају однос капитал vs. обавезе, утичући на тај начин на смањење коефицијента задужености предузећа;

- Могућност употребе ревалоризационих резерви и снижавање износа опорезиве добити у случају продаје имовине.

Како истиче Малинић (2009), у условима када су цене стабилне а тржишта ефикасна, нема већих проблема у примени фер вредности. Тада постоји могућност да се одмеравање фер вредности имовине и обавеза спроводи по тржишним ценама које се лако могу утврдити (*mark-to-market* приступ). Насупрот томе, нестабилност цена, као и неактивна и неликвидна тржишта, могу проузроковати проблеме у утврђивању адекватне фер вредности. Када се фер вредност не може утврдити помоћу информација са тржишта, то се онда надокнађује употребом алтернативних метода и техника процењивања, које су подложне субјективности (*mark-to-model* приступ). Тако настаје ризик непрецизног одмеравања фер вредности, па и тзв. креативног рачуноводства и манипулативног извештавања, што може озбиљно довести у питање адекватно задовољење информационих потреба корисника, у првом реду инвеститора.

Други потенцијални проблем, који наводи Малинић, односи се на могуће проциклично дејство примене фер вредности. Наиме, када су финансијска тржишта у успону, повећава се апетит за куповином хартија од вредности чије цене све више расту, што подстиче стварање тзв. шпекулативних балона. Када избије криза и тржишне цене почну нагло да падају, тиме се отвара простор за потцењеност имовине, па и њену распродају по нерално ниским ценама, што доприноси продубљивању кризе. Треба узети у обзир да шпекулативно понашање неких тржишних учесника може чак имати негативне импликације у облику удаљавања тржишних цена финансијских инструмената од њихове реалне вредности (Malinić, 2009: 315). Јасно је да се утицај тако формираних тржишних цена одражава на све ентитете који одмеравају фер вредност према актуелним тржишним информацијама. У крајњој линији, нестабилност и несавршеност финансијских тржишта преноси се и на нестабилност и волатилност финансијских извештаја.

Ефекти примене фер вредности на финансијске извештаје предузећа зависе од тога да ли би тренутна фер вредност финансијског инструмента или других имовинских ставки у билансу стања које се одмеравају по фер вредности, била виша или нижа у односу на исказану књиговодствену вредност. Тако се повећање вредности активе (у случају раста тржишних цена) одражава кроз позицију ревалоризационих резерви у пасиви, затим кроз позицију нереализованих добитака од финансијских средстава

расположивих за продају и кроз приходе од усклађивања вредности у билансу успеха. У супротном случају, смањење вредности се рефлектује кроз укидање позиције ревалоризационих резерви, признавање нереализованих губитака од финансијских средстава расположивих за продају и расходе од усклађивања вредности. На тај начин се резултат одређеног извештајног периода појављује као резултат промене фер вредности ставки имовине и обавеза у билансу стања (Škarić Jovanović, 2012).

То је условило посебан акценат на структури имовине и обавеза у портфолиу предузећа, односно примарни значај биланса стања у финансијским извештајима предузећа у односу на биланс успеха, који са увођењем концепта фер вредности добија споредну улогу.

1.3. МРС 39 – Финансијски инструменти: признавање и мерење

У случају IASB-а постепено и опрезно померање ка коришћењу фер вредности за разне облике мовине присутно је од почетка 1990-тих година а постало је динамичније тек са процесом конвергенције рачуноводствене регулативе у глобалним оквирима. Утврђивање МРС 39 омогућило је да се од 2001. године финансијски инструменти вреднују по фер вредности, са утицајем на приходе/расходе по основу нереализованих добитака или губитака. У 2003. години извршене су потребне измене и допуне, како би се уклониле одређене некомпатибилности са релевантним МСФИ (Alexander, Nobes, 2010: 82).

Сходно дефинисаном циљу МРС 39, овај стандард се бави принципима за признавање и мерење финансијских средстава и обавеза, док су захтеви за презентацијом информација садржани у МРС 32, а захтеви за обелодањивањем у МСФИ 7. Делокругом МРС 39 обухватају се сви ентитети и сви финансијски инструменти, укључујући деривате, осим ако нису предмет дефинисања других МРС или МСФИ (параграф 2). Изузеци се односе на МСФИ 10 – Консолидовани финансијски извештаји, МСФИ 17 – Лизинг, МСФИ 4 – Уговори о осигурању и др.

У складу са МРС 39 (параграф 9), финансијски инструменти су класификовани у следеће четири категорије:

1. Финансијска средства/обавезе који се држе ради трговања, и то под следећим условима:
 - Уколико је средство стечено или обавеза настала првенствено због продаје, односно поновне куповине у догледно време;
 - Уколико је део постојећег портфолиа финансијских инструмената приликом првог признавања, којим се заједно управља и може се потврдити да припада моделу краткорочног остварења добити;

- Уколико се ради о дериватима, будући да се дериватно финансијско средство/обавеза по правилу држи ради трговања, уз изузетак од овог правила када је одређен ефективан инструмент заштите (хеџинга).
2. Финансијска средства/обавезе које су након почетног признавања назначене по фер вредности кроз биланс успеха (као расположива за продају)

Услови када ентитет може да врши такво назначивање су такође дефинисани и вођени су циљем отклањања недоследности у одмеравању или признавању и добијањем релевантнијих информација за кориснике.

3. Инвестиција или улагање које се држи до доспећа

Односи се на недериватно финансијско средство са фиксним доспећем и фиксним или одредивим планом исплате, а за које ентитет има намеру и способност да исто држи до доспећа. Овде припадају финансијска средства која се не могу подвести ни под једну другу од преостале три категорије.

4. Кредити (зајмови) дати од стране ентитета и потраживања с тим у вези

Ради се о недериватним финансијским средствима са фиксним или одредивим планом исплате, али која се не котирају на активним тржиштима или су након почетног признавања назначена као расположива за продају и под условом да не припадају ни једној од поменутих категорија.

Почетно одмеравање финансијског средства/обавезе, сходно параграфу 43, врши се по фер вредности. У одређеним случајевима фер вредност се увећава за трошкове трансакције који су у директној вези са конкретним финансијским средством/обавезом.

За потребе накнадног одмеравања разликују се четири категорије финансијских средстава (параграф 45, у складу са параграфом 9): фин. средства по фер вредности кроз биланс успеха (БУ); фин. средства расположива за продају; инвестиције које се држе до доспећа; кредити (зајмови) и припадајућа потраживања. Финансијска средства

треба да се држе по фер вредности, осим када се ради о следећим категоријама, наведеним у параграфу 46:

- ✓ Зајмови и потраживања које је дао ентитет и који се не држе ради трговања (за њихово одмеравање користи се амортизована вредност);
- ✓ Улагања (инвестиције) које се држе до доспећа (за њихово одмеравање такође се користи амортизована вредност);
- ✓ (ц) средства инвестирана у инструменте капитала чија се фер вредност не може поуздано измерити због недостатка активних тржишта и котиране тржишне цене, укључујући са њима повезане деривате (за њихово одмеравање се користи набавна вредност).

За потребе накнадног одмеравања финансијских обавеза користи се амортизована вредност по методу ефективне камате, с тим да се за одређене категорије одмеравање врши на други начин. Према параграфу 47, када се ради о:

- ✓ Финансијским обавезама по фер вредности кроз БУ, укључујући деривате; у том случају користи се фер вредност, са изузетком дериватних обавеза повезаних са инструментима капитала који немају котирану цену на активном тржишту;
- ✓ Финансијским обавезама које настају у случају да се пренос финансијских средстава не квалификује за престанак признавања, односно у случају примене приступа сталног учешћа;
- ✓ Уговорима о финансијској гаранцији, дефинисаним у параграфу 9;
- ✓ Обавезама обезбеђивања зајма по каматним стопама које су испод тржишне стопе.

За финансијска средства и обавезе који су назначени као хеџинг ставке примењује се рачуноводство хеџинга, чији су захтеви дефинисани у параграфима 89-102. Важно је такође напоменути да се умањење вредности финансијских средстава врши у складу са МРС 39, параграфима 58-70. Као предмет прегледа ради умањења појављују се све категорије финансијских средстава, осим оних која се одмеравају по фер вредности кроз БУ.

Следеће појашњење може послужити као део одговора на питање како примена МРС 39 утиче на финансијске извештаје. Подразумева се да постоји аналитичка евиденција промене вредности ХОВ. Дакле, у случају ХОВ класификованих као ХОВ по фер вредности кроз БУ промена вредности се књиговодствено евидентира кроз приходе или расходе од усклађивања вредности посматране ставке. С друге стране, промена вредности ХОВ расположивих за продају књижи се преко одговарајућих рачуна биланса стања (БС) на којима се евидентирају нереализовани добици, односно губици који потичу од промене вредности финансијских средстава која су расположива за продају (Vujičić, Radisavljević, 2015: 31). Према томе, када дође до повећања вредности ове категорије ХОВ, у БС се повећава вредност имовине, али и одговарајућа компонента капитала. У моменту реализације дате ХОВ, доћи ће до исказивања прихода у извештају о укупном резултату. Обрнут случај смањења вредности ХОВ слично утиче на смањење вредности имовине и капитала. Када се недвосмислено утврди да је смањење вредности конкретне ХОВ трајно, односно да је дошло до њеног обезвређења, тада ће се извршити рекласификација нереализованог губитка по том основу у резултат периода (Ibidem). То се у пракси дешава, на пример, у случају констатованих значајних финансијских тешкоћа издаваоца ХОВ.

1.4. Изградња нове рачуноводствене регулативе: МСФИ 9 – Финансијски инструменти

На глобалном нивоу од 1. јануара 2018. године ступа на снагу МСФИ 9 – Финансијски инструменти, којим се замењује МРС 39 и установљавају принципи финансијског извештавања о финансијским средствима/обавезама, како би се корисницима презентовале корисне и релевантне информације о ентитету и омогућило процењивање његових токова готовине у будућности са аспекта износа, времена и неизвесности (МСФИ 9, параграф 1). У Србији овај датум примене важи само за финансијске институције, док се за остале релевантне ентитете примена новог стандарда одлаже и прописује за финансијске извештаје састављене на дан 31.12. 2020. године, у складу са Решењем Министарства финансија донетим 2019. године (Mitrović, 2021).

Глобална финансијска криза је указала на неопходност хитног деловања свих снага које могу да допринесу ублажавању процикличности у финансијском систему. Форум за финансијску стабилност Групе 20 је апеловао на тела одговорна за успостављање рачуноводствених стандарда широм света да предузму кораке за измену приступа за признавање губитака од обезвређења. По мишљењу Форума, приступ насталих губитака треба да буде замењен приступом очекиваног губитка, јер је „ранија идентификација кредитних губитака у складу и са потребама корисника финансијских извештаја за транспарентношћу у погледу промена у кредитним трендовима и са пруденцијалним циљевима сигурности и стабилности“ (FSF, 2009: 4). Одговор IASB-а на овај изазов био је нови модел губитка у склопу МСФИ 9.

Увођење МСФИ 9 је мотивисано негативним искуствима глобалне финансијске кризе и потребом за бољим управљањем ризицима који потичу од финансијских инструмената. То се првенствено односи на поједностављивање класификације финансијске имовине и примену новог модела књиговодственог обезвређивања финансијске имовине (уместо модела насталих кредитних губитака према МРС 39, уводи се модел очекиваних кредитних губитака).

Нови модел пружа могућност бољег управљања ризицима и знатно ранијег признавања губитака, већ при уочавању првих сигнала да долази до погоршања квалитета неког сегмента или ставке финансијске имовине, а не тек када дође до драстичног догађаја. Такође, извештајни ентитет сада има одговорност да групише своја финансијска средства у одговарајуће пословне моделе на бази јасно документованих и одобрених политика од стране органа управљања (Будиша, Тешић и Крајишник, 2018). Како примећују наведени аутори, због природе пословања и структуре имовинског портфолија, нови стандард има посебан значај за банке, где би генерално требало да утиче на значајно повећање износа умањења вредности имовине (обезвређења), али и да допринесе исказивању реалнијег резултата.

Следи сажети приказ промена које доноси ИФРС 9 у односу на МРС 39.

Делокруг	•Без значајнијих измена
Признавање/престанак	•Без значајнијих измена
Класификација и мерење фин. средстава	<ul style="list-style-type: none"> •НОВИ МОДЕЛ •Избор пословног модела •Карактеристике уговорених новчаних токова
Класификација и мерење фин. обавеза	•Без значајнијих измена
Умањење вредности - обезвређење	<ul style="list-style-type: none"> •НОВИ МОДЕЛ •Очекивани кредитни губитак

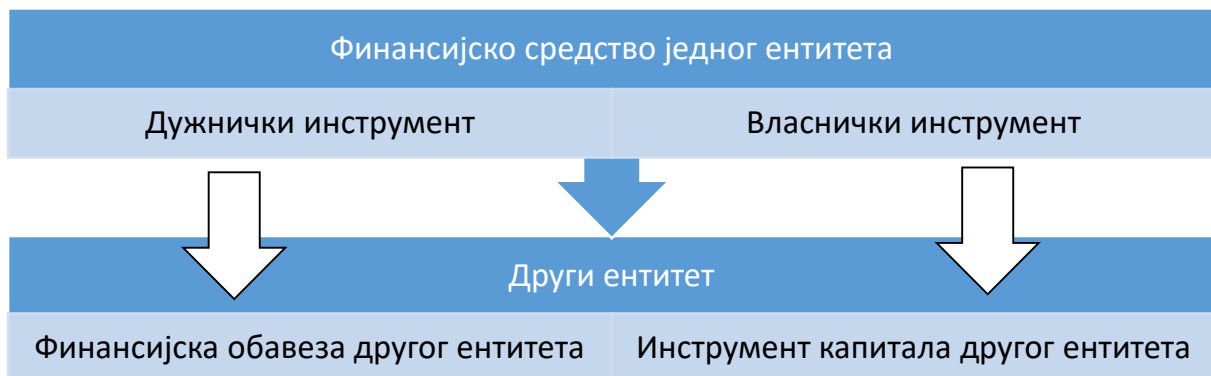
Слика 1. Промене у МСФИ 9 у односу на МРС 39 (извор: Mitrović, 2021: 4)

Што се тиче делокруга МСФИ 9, предвиђено је да се овај стандард примењује од стране свих ентитета и обухвата све врсте фин. инструмената, са изузетком:

- Права и обавеза по основу лизинга (МСФИ 16),
- Терминских уговора који имају за резултат пословну комбинацију (МСФИ 3),
- Права и обавеза по основу уговора о осигурању (МСФИ 4),

- Учешћа у ентитетима над којим извештајни ентитет остварује контролу или има заједнички подухват (МСФИ 10, МРС 27, МРС 28),
- Емитованих инструмената капитала и др. ставки које се налазе у домену неких других МСФИ/МРС.

МСФИ 9 се ослања на дефиницију финансијског инструмента која је установљена МРС-ом 32 - Финансијски инструменти: презентација. Сагласно МРС 32, финансијским инструментом се сматра сваки уговор који има за последицу настанак финансијског средства једног ентитета, али и финансијску обавезу, односно инструмент капитала другог ентитета (Mitrović, 2021: 6). Сходно томе, признавање финансијског средства/обавезе је условљено тиме да ентитет постане уговорна страна на коју се односе права или обавезе из датог уговора (Protić, 2021). Повезаност уговорних односа у финансијском инструменту се може сликовито представити на следећи начин:

Слика 2. Финансијски инструмент – уговорне стране (приказ аутора)

Као што је већ наведено, када је реч о финансијским обавезама и признавању/престанку, није било значајнијих измена у односу на МРС 39. Нови општи захтеви утврђени су за рачуноводство хедџинга. Највеће новине које доноси МСФИ 9 односе се на измену класификације и мерења финансијских средстава, а нарочито на нови модел обезвређења. Сходно томе, ове новине су предмет разматрања у засебним поглављима.

2. КЛАСИФИКАЦИЈА И ВРЕДНОВАЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА

У овом делу рада се детаљније обрађује нови модел класификације финансијских инструмената у складу са МСФИ 9. У том контексту фундаментални значај имају анализа карактеристика новчаног или готовинског тока и избор одговарајућег пословног модела.

2.1. Промена модела за класификацију и вредновање финансијских инструмената

Разврставање финансијских инструмената на дужничке и власничке инструменте је основ за даљу класификацију у складу са новим стандардом. МСФИ 9 познаје три категорије финансијске имовине и три категорије пословних модела за управљање финансијском имовином.

Сходно параграфу 4.1., разликују се финансијска средства одмерена по амортизованој вредности, по фер вредности кроз остали резултат (ОР) и по фер вредности кроз БУ. За другу и трећу категорију у литератури на енглеском језику користе се термини *fair value through other comprehensive income* (FVOCI), односно *fair value through profit or loss* (FVPL). Класификовање конкретног средства у одговарајућу категорију врши се у зависности од одабраног пословног модела, као и од карактеристика уговорених готовинских токова од тог средства.

Одмеравање по амортизованој вредности предвиђено је у случају испуњења следећих услова: а) ако пословни модел има за циљ држање искључиво ради наплате уговорених готовинских токова и б) уговорени услови упућују на готовинске токове који се искључиво односе на отплату главнице и припадајуће камате, у складу са њиховим доспећем (*Solely Payments of Principal and Interest – SPPI*)

Одмеравање по фер вредности кроз ОР примењује се на ону категорију финансијских средстава која су: а) повезана са пословним моделом који има за циљ држање ради наплате или продају датог финансијског средства и б) где уговорени токови готовине обухватају искључиво отплату главнице и припадајуће камате. Уколико финансијско средство није предмет одмеравања на описане начине, тада се оно одмерава по фер вредности кроз БУ.

Према МСФИ 9, класификација зависи од од пословног модела који је изабран као прикладан и оправдан за управљање одређеним портфолиом или делом портфолиа (групом финансијских средстава а не појединачним средством). Стога један исти ентитет може да користи истовремено више пословних модела, али и да промени класификацију средства сходно оправданој промени пословног модела. Тако, на пример, ентитет може купити хипотекарне зајмове и једним делом ових зајмова управљати са намером да их прода а други део држати ради наплате уговорених токова готовине (МСФИ 9, Прилог Б 4.1.2.).

Повезаност класификације финансијске имовине и избора пословног модела може се сликовито представити на следећи начин:

Категорија финансијске имовине	Пословни модел
<ul style="list-style-type: none"> • средство по амортизованој вредности • средство по фер вредности кроз ОР/FVOCI • средство по фер вредности кроз БУ/FVPL 	<ul style="list-style-type: none"> • држање ради наплате уговорних новчаних токова • држање ради наплате и продаје (комбинација) • остали пословни модели (нпр. држање ради продаје тј. трговања)

Слика 3. Класификација финансијске имовине у складу са пословним моделом (извор: приказ аутора)

Иницијално одмеравање свих финансијских средстава се врши по фер вредности. Накнадно мерење по амортизованој вредности (трошку) применљиво је на разне врсте ХОВ, као што су државне или корпоративне обвезнице, по основу којих се остварује наплата готовинских токова у облику приноса од датих ХОВ. Једном речи ова средства се називају дужничким финансијским средствима (*debt financial assets*). За ова средства спроводи се тестирање на обезвређење (Protić, 2021). Дужнички инструменти могу такође припадати категорији FVOCI или FVPL, зависно од пословног модела.

За власничка средства (*equity financial assets*) опредељене су категорије FVOCI или FVPL. Накнадно вредновање по фер вредности кроз ОР/ FVOCI користи се за средства чија се продаја не планира у кратком року, мада се могу продати било када уколико се за то укаже потреба или повољна прилика. Овде припадају, на пример, власничке ХОВ тј. акције које се држе на дуги рок, у циљу остваривања контроле и управљања или ради наплате дивиденде, чија се висина не може унапред предвидети и стога се не могу прецизно идентификовати готовински токови. Приликом почетног признавања фер вредност се коригује за трошкове трансакције. Разлике се признају у билансу стања кроз ОР и или ревалоризационе резерве (тангирају капитал а не резултат ентитета). За ова средства спроводи се тестирање на обезвређење.

За финансијске инструменте који се држе ради трговања почетно признавање се врши по фер вредности, али без трошкова трансакције, који се књиже као расход периода у БУ. Накнадно одмеравање се врши по фер вредности а разлике се признају у БУ. Уколико су власничке ХОВ прибављене ради трговања, њихово одмеравање ће се спроводити на овај начин, а исто важи и за деривате. За ова средства МСФИ 9 не предвиђа тестирање на обезвређење (Protić, 2021).

2.2. Вредновање финансијских средстава и финансијских обавеза у складу са МСФИ 9

Вредновање одређених ставки финансијских средстава зависи пре свега од тога да ли је у питању дужнички или власнички инструмент, као што је већ истакнуто. Разлике у вредновању финансијских инструмената и вредновање финансијских обавеза у складу са МСФИ 9 могу се графички представити, ради боље прегледности, на следећи начин:

Дужнички инструмент	Власнички инструмент	Финансијска обавеза
<ul style="list-style-type: none">• Амортизована вредност (трошак)• Фер вредност кроз ОР/FVOCI• Фер вредност кроз БУ/FVPL	<ul style="list-style-type: none">• Фер вредност кроз ОР/FVOCI• Фер вредност кроз БУ/FVPL	<ul style="list-style-type: none">• Амортизована вредност (трошак)• Фер вредност кроз БУ/FVPL

Слика 4. Вредновање финансијских средстава и финансијских обавеза (извор: Mitrović, 2021: 7)

Фокусирајући се на дужничке инструменте и узимајући у обзир и алтернативне пословне моделе за управљање токовима готовине, можемо констатовати да ће се њихово одмеравање разликовати у зависности од карактеристика новчаних токова и одговарајућег пословног модела. Пре свега је потребно утврдити да ли се новчани токови генерисани из одређеног инструмента састоје искључиво од главнице и камате, односно спровести SPPI тест. Уколико то није случај, средство ће бити вредновано по фер вредности кроз БУ. Међутим, када SPPI тест покаже да је овај услов испуњен, вредновање ће се вршити било по амортизованом трошку (ако је циљ пословног модела наплата новчаних токова), било по фер вредности (ако је циљ модела наплата и продаја). Уколико није применљив ни један од наведених пословних модела, вредновање ће се вршити по фер вредности кроз БУ.

Дакле, за улагања у дужничке инструменте МСФИ 9 уводи анализу у два корака, како би се одредило која је категорија адекватна за њихову класификацију и мерење. Следи табеларни приказ.

Табела 2. МСФИ 9 - анализа у два корака

Кораци	Ако је одговор:	Мерење
1 – SPPI критеријум Да ли се новчани токови финансијског средства састоје искључиво од плаћања главнице и камате (<i>solely of payments of principal and interest - SPPI</i>)?	Не	FVPL (<i>fair value through profit and loss</i>)
	Да	Прелазак на 2. корак
2 – Бизнис модел критеријум Да ли је циљ пословног модела да се финансијска средства држе у циљу...?	Наплате уговорених новчаних токова	Амортизовани трошак
	И наплате уговорених новчаних токова и продаје финансијских средстава	FVOCI (<i>fair value through other comprehensive income</i>)
	Други бизнис модел	FVPL

(извор: KPMG, 2023)

Предметна анализа кроз примену SPPI критеријума (корак 1.) и процену адекватног бизнис модела (корак 2.) захтева просуђивање менаџмента и подразумева нове процесе, контролу и обимну документацију која подржава закључке о класификацији (KPMG, 2023).

Приликом књиговодственог евидентирања финансијских средстава по амортизованој вредности примењује се метод ефективне каматне стопе. У склопу дефиниција кључних термина, МСФИ 9 појашњава се примена метода ефективне каматне стопе. Овај метод служи за израчунавање амортизоване вредности финансијског средства/обавезе и расподелу прихода или расхода од камате у току релевантног периода. Наиме, ова стопа „тачно дисконтује очекиване будуће готовинске исплате или примања“ који потичу од финансијског инструмента у очекиваном периоду његовог трајања (МСФИ 9, параграф 9, Дефиниције које се односе на признавање и одмеравање). С тим у вези, ентитет треба да узме у обзир све уговорне услове који се односе на дати финансијски инструмент, како би правилно проценио новчане токове.

Кључне одредбе које се тичу вредновања дужничких инструмената могу се резимирати у форми следеће табеле:

Табела 3. Рачуноводствени третман дужничких инструмената по новој регулативи

Дужнички инструмент	По амортизованом трошку	По фер вредности кроз ОР	По фер вредности кроз БУ
Почетно вредновање	Фер вредност (са трансакц. трошковима)	Фер вредност (са трансакц. трошковима)	Фер вредност
Накнадно одмеравање	Методом ефективне каматне стопе (камата је приход у БУ)	Методом ефективне каматне стопе (камата је приход у БУ) плус усклађивање са фер вредношћу на датум биланса (конто 337)	По фер вредности, са ефектима у виду добитака или губитака у БУ
Обезвређење	Приход или расход у БУ	Приход или расход у БУ	/
Престанак признавања	Ефекти у БУ	Ефекти на конту 337, а затим пренос салда у БУ	Ефекти у БУ

(извор: Mitrović, 2021: 18)

За улагања у власничке инструменте која нису консолидована нити рачуноводствено обухваћена методом удела, МСФИ 9 мења њихову класификацију и мерење. МСФИ 9 захтева да се улагања у инструменте капитала мере по фер вредности кроз БУ, али пружа опцију да се мере по фер вредности кроз ОР. Ова опција може бити привлачна ентитетима који желе да избегну волатилност биланса успеха. Опција мерења по амортизованом трошку више не постоји (KPMG, 2023).

Дакле, за власничке инструменте или учешћа у капиталу МСФИ 9 предвиђа фер вредност кроз БУ као примарни модел по коме се они вреднују. Инструменти капитала могу се евидентирати и по фер вредности кроз ОР, уколико ентитет донесе такву

одлуку приликом почетног признавања, али под условом да нема намеру да тргује тим инструментима.

2.3. Паралелни приказ категорија вреднованих према МРС 39 и МСФИ 9

У овом делу рада је фокус анализе стављен на категорије које су типичне за предузећа, а не за финансијске институције, како бисмо добили јаснији увид како ће нова регулатива утицати на субјекте из корпоративног сектора. Изазови примене МСФИ 9 у предузећима генерално се односе на одређивање одговарајућег приступа мерењу, које захтева ново просуђивање, затим на обавезу мерења одређених финансијских средстава по фер вредности на сталној основи, где фер вредност није увек директно видљива, као и на тестирање обезвређења у новом моделу очекиваног кредитног губитка. То имплицира сложенији процес процењивање потребних резерви за покриће будућих губитака и захтева опсежнија предвиђања.

Једна од битних разлика између МРС 39 и МСФИ 9 је у примарном моделу вредновања за финансијска средства којима се не тргује. Док је подразумевано мерење ове категорије према МРС 39 фер вредност кроз ОР (ФВОР, односно FVOCI у литератури на енглеском језику), то је према МСФИ 9 фер вредност кроз БУ (ФВБУ или FVPL). Ова карактеристика има значајан утицај на различито вредновање категорија према МРС 39 и МСФИ 9, с тим да постоје и друге битне разлике са сличним утицајем.

За потребе компаративне анализе, може се поћи од разврставања финансијске имовине у неколико типичних категорија и њиховог вредновања у складу са МСФИ 9 (Табела 4). У следећем кораку ће се направити поређење у односу на МРС 39.

Табела 4. Типичне категорије и вредновање финансијске имовине у предузећима у складу са МСФИ 9

Категорија	Вредновање након почетног признавања
Кредити и потраживања Базични или обични зајмови и потраживања, где пословни модел ентитета има за циљ: <ul style="list-style-type: none">Прикупљање уговорених новчаних токова или	Амортизовани трошак

<ul style="list-style-type: none"> • И прикупљање уговорених новчаних токова и продају ове имовине; • Сви остали кредити и потраживања. 	ФБОР/FVOCI ФВБУ/FVPL
Обавезно откупљиве преференцијалне акције и инструменти који се могу ставити на продају (нпр. улагања у јединице заједничког фонда)	ФВБУ/FVPL
Самостална деривативна финансијска средства (нпр. купљене опције, термини и свопови са позитивном фер вредношћу на датум биланса стања)	ФВБУ/FVPL
Улагања у инструменте капитала <ul style="list-style-type: none"> • Ентитет неопозиво бира при почетном признавању да призна само приход од дивиденде на квалификовану инвестицију у биланс успеха, без рециклаже промена фер вредности акумулираних у капиталу кроз ОР/ОСИ. • Остало 	ФБОР/FVOCI ФВБУ/FVPL
Напомена: Иако је средство квалификовано за вредновање по амортизованом трошку или ФБОР/FVOCI, може се користити ФВБУ/FVPL, ако би се тиме избегла рачуноводствена неусклађеност.	

(извор: PwC, 2017: 6)

Иако измењени модел класификације делује једноставније у односу на MPC 39, то не мора да значи да је његова примена увек једноставна. На пример, чак и код основних зајмова и потраживања неопходно је пажљиво предвиђање, планирање и просуђивање, на бази свих уговорених услова финансијских инструмената, да би се одредило да ли они треба да се вреднују по амортизованом трошку или на други начин. У неким случајевима ће постојати аргументи за алтернативне видове мерења и потребно је да се они темељно анализирају и донесе што исправнија одлука.

Чињеница да је FVPL подразумевано мерење за средства којима се не тргује према МСФИ 9 (док је према MPC 39 то FVOCI), може имати значајне последице на ентитете који поседују сложеније финансијске инструменте (осим обичних базичних кредита и сличних потраживања), чији пословни модел за реализацију финансијских средстава

укључује њихову продају или који имају портфолио улагања у власничке инструменте, као што је приказано у табели.

У складу са МРС 39, улагања у власничке инструменте су генерално класификована као расположива за продају и мерена по фер вредности кроз ОР или евентуално кроз БУ, уколико је предвиђено да се њима тргује. Такође је постојала опција, мада под веома рестриктивним условима, да се власнички инструменти мере по амортизационом трошку (KPMG, 2023).

Шира употреба фер вредности према МСФИ 9, у поређењу са МРС 39, највећи је оперативни изазов за предузећа која држе инвестиционе портфеље дужничких и/или власничких хартија од вредности. Историјски гледано, предузећа можда нису имала много искуства са одређивањем фер вредности хартија од вредности којима се не тргује. Од њих се сада захтева да креирају нове процесе и прихвате нове податке да би применили мерење фер вредности према МСФИ 13 (KPMG, 2023).

Експерти KPMG (2023) такође примећују да су према МРС 39 уграђени деривати одвојени од основног уговора, када економске карактеристике и ризици уграђеног деривата нису блиско повезани са основним уговором. За разлику од МРС 39, уграђени деривати у оквиру главног уговора који је финансијско средство, сходно МСФИ 9, нису одвојени од основног уговора. То значи да ће се они процењивати као обрачунска целина, с тим да се може очекивати да ће бити мерени по фер вредности кроз БУ, јер вероватно не испуњавају SPPI критеријум. Следи илустрација наведеног на примеру конвертибилне обвезнице.

Пример: конвертибилна обвезница

Компанија А је инвестирала у конвертибилну обвезницу коју је емитовала Компанија Б (дужнички инструмент). Компанија А има могућност да ову обвезницу конвертује у фиксни број власничких акција Компаније Б (инструмент капитала). Како уграђена опција капитала није била уско повезана са основним уговором о дугу, према МРС 39, конвертибилна обвезница је била подељена на основни уговор (мерен по амортизованом трошку) и опцију капитала (мерену по фер вредности кроз БУ).

Насупрот томе, према МСФИ 9, конвертибилна обвезница се процењује као јединствена обрачунска јединица. Пошто уговорни услови конвертибилне обвезнице не доводе само до исплате главнице и камате на преостали износ главнице по обвезници, она не испуњава SPPI критеријум и мери се по фер вредности кроз БУ.

Стручњаци ревизорско-консултантске куће PwC сматрају да се за неке од наведених категорија у табели 4. могу теоретски претпоставити исти резултати мерења по МРС 39 и МСФИ 9, иако се не може унапред тврдити да ли ће заиста бити тако. У многим случајевима ће доћи до разлика у резултатима. Међутим, једини случај када се може сматрати да ће класификација и мерење финансијског средства према МСФИ 9 остати исти као према МРС 39, односи се на самостална деривативна *non-hedging* финансијска средства, за која оба стандарда предвиђају мерење по FVPL (PwC, 2017: 10).

3. ОБЕЗВРЕЂЕЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА

С обзиром на дешавања током глобалне финансијске кризе, испоставило се да је примена МРС 39 имала за резултат касно и непотпуно признавање кредитних губитака. Као што је већ констатовано, захтеви за променом приступа у погледу обезвређења финансијских инструмената довели су до изградње новог модела очекиваних кредитних губитака (*expected credit losses*- ECLs) у МСФИ 9. Сходно новом појму губитка, долази и до промена у мерењу, као и признавању губитка и његовом рачуноводственом третману.

3.1. Појам и мерење очекиваног губитка

Приступ мерењу очекиваног губитка који успоставља МСФИ 9, заснива се на разликовању између три нивоа у које се финансијска средства могу разврстати према процени њиховог кредитног ризика на датум извештавања. То су следећи нивои или фазе (ESRB, 2017: 18-19):

Ниво 1. Ако се кредитни ризик за финансијски инструмент није значајно повећао од момента почетног признавања, ентитет би требало да мери исправку вредности за будући губитак по датом инструменту у износу једнаком 12-месечном ECL. Тај износ представља процењене губитке током читавог века трајања инструмента услед евентуалног неиспуњења обавеза који су могући у року од 12 месеци од датума извештавања. У овој групи инструмената приходи од камата се признају на основу бруто књиговодствене вредности финансијског средства.

Ниво 2. Уколико је кредитни ризик значајно порастао од почетног признавања за средства код којих до тада није вршено обезвређење нити је било неиспуњавања обавеза, ECL ће представљати процењене губитке који су могући у целом преосталом веку трајања, рачунајући од догађаја неиспуњења обавеза. На овом нивоу приходи од камата се такође признају на основу бруто књиговодствене вредности финансијског средства.

Основ за разликовање између првог и другог нивоа је процена кредитног ризика одређеног финансијског инструмента на датум извештавања у односу на процењени кредитни ризик при почетном признавању. Уколико је процењен низак ризик, средство припада првом нивоу, а уколико је ризик повећан, то опредељује припадност средства другом нивоу.

Ниво 3. Финансијско средство достиже ниво 3. уколико је изричито идентификовано као кредитно обезвређено. У том случају, израчунавање исправке за очекиване губитке мора обухватити ECL током целог преосталог века трајања, а признавање прихода од камата се заснива на нето књиговодственој вредности (тј. разлици између бруто књиговодствене вредности средства и извршене исправке вредности). На овом нивоу приступ мерењу очекиваног губитка је еквивалентан третману обезвређених средстава због насталог губитка у складу са MPC 39.

Као што се из наведеног може закључити, обрачун исправке вредности и обрачунавање прихода од камата зависе од нивоа коме је финансијски инструмент опредељен. Сходно томе, прелазак са нивоа 1. на ниво 2. утиче на временски хоризонт израчунавања ECL (цео преостали век трајања уместо 12-месечног периода). Прелазак на ниво 3, посматрано у односу на ниво 1, утиче и на хоризонт и на обрачун камате, који се сада врши на бази нето књиговодствене вредности (уместо бруто). У сваком случају, очекивани губитак према новом моделу обезвређења мора бити процењен по свим финансијским инструментима које ентитет има у свом портфолиу, и то најмање за 12-месечни период.

Нови приступ нуди могућност процене значајног повећања кредитног ризика како на индивидуалној тако и на колективној основи. МСФИ 9 експлицитно упућује на кредите становништву као пример колективног мерења, пошто обично постоји мало или нимало ажурираних информација о кредитном ризику које се рутински добијају и прате за појединачни инструмент, све док дужник не прекрши уговорне услове. Такви финансијски инструменти се могу груписати и колективно одмеравати на основу заједничких карактеристика кредитног ризика, као што су: додељени рејтинг приликом почетног признавања, врста колатерала, преостало време до доспећа, односно локација или сектор зајмопримца и др. (ESRB, 2017: 19-20).

Важно је истаћи да да МСФИ 9 захтева да процене губитка буду засноване на ширем спектру релевантних информација, укључујући прогнозе макроекономских варијабли. То је значајна новина која посебно тангира банке, с обзиром на њихову улогу финансијера реалног сектора и неопходност да се алокација кредита и других врста ангажовања заснива на пажљивим пројекцијама будућег економског окружења, као и појединачних трендова сектора и индустрија. На тај начин се може сразмерно умањити износ будућих кредитних губитака и угрожавање финансијске стабилности. Један од највећих изазова у овом контексту односи се на развијање комплексних модела који би омогућили да процене очекиваних губитака буду што реалније (ЕВА, 2015). Свакако да би адекватно моделирање могло да допринесе побољшању предвиђања и обезбеди благовремено признавање будућих губитака.

Поставља се питање да ли нова регулатива пружа тачније, а самим тим и корисније, информације о квалитету финансијске имовине ентитета за све заинтересоване кориснике финансијских извештаја. Како наводи Новотни-Фаркаш, МСФИ 9 боље одражава кредитни квалитет финансијске имовине у односу на МРС 39 и може да обезбеди правовремено признавање резервисања за процењене губитке. То се заснива на следећим одредбама овог стандарда, које се односе на (Novotny-Farkas, 2015: 15):

- Раније признавање 12-месечног ECL за све изложености по финансијским инструментима у фази 1;
- Раније признавање доживотних ECLs када се кредитни ризик значајно повећава у фази 2;
- Коришћење ширег спектра информација приликом процењивања, укључујући прогнозу макроекономских услова и друге пројекције.

Треба додати и да се новом регулативом повећавају и захтеви за обелодањивањем основних претпоставки модела који се користе за мерење губитка (ESRB, 2017: 22). Неопходно је да се континуирано ради на томе, као и на широј анализи и издвајању најбољих пракси у мерењу очекиваног губитка и евентуалном побољшању регулаторних смерница.

3.2. Признавање очекиваног губитка и рачуноводствени третман обезвређења

Полазећи од констатације да је сваки модел обрачуна кредитних губитака који има за циљ да рефлектује тренутне економске услове по својој природи процикличан, оцењује се да приступ насталих губитака према МРС 39 доприноси колебању пословних циклуса и финансијској нестабилности. Овај закључак је изведен на основу типичног понашања банака.

Наиме, током периода експанзије банке могу да убирају премије за ризик уграђене у каматне стопе на кредите, али не и да заиста сnose одговарајуће трошкове по том основу. Све док нема кризе, нема ни настанка догађаја губитка, па је и умањење вредности за процењене губитке према МРС 39 ниско. То доводи до прецењености профита и регулаторног капитала, што банкама заузврат омогућава већи раст кредитног портфолиа у оквиру постојеће регулативе. Међутим, када наступи погоршање економских услова, раније акумулирани нереализовани губици по кредитима ће се материјализовати и показаће се да ли је ниво регулаторног капитала адекватан да покрије неочекиване губитке. Уколико није, што се може претпоставити као много вероватније, банке ће бити принуђене да привлаче нове акционаре и прикупљају додатни капитал или ће морати да смање кредитирање. Када су могућности за повећавање капитала ограничене, даљи развој догађаја води у кредитну кризу и финансијску нестабилност (Gebhardt & Novotny-Farkas, 2011:302).

С обзиром на констатоване недостатке МРС 39, МСФИ 9 је дао свој допринос кроз изградњу новог модела очекиваног губитка који би требало да значајно ублажи поменуте недостатке. Као што је већ објашњено у претходној тачки, поступак обезвређења, сходно МСФИ 9, подразумева додељивање финансијског средства једном од три нивоа или фазе. Нивои одређују начин на који се израчунава губитак по основу обезвређења и да ли се обрачунавање прихода од камата врши на основу бруто или нето књиговодствене вредности финансијског средства. Међутим, оно што је важно не само за висину очекиваног губитка, већ и за признавање губитка, јесте да се додељивање заснива на анализи информација о промени кредитног ризика на дан извештавања у односу на иницијално признавање, али и у односу на претходни

извештајни период. Промене кредитног ризика указују на промене у вероватноћи неизвршења обавеза (*probability of default* - PD) у будућности.

МСФИ 9, пре свега, елиминише захтев постојања „догађаја окидача“ (*trigger event*) из МРС 39 за признавање кредитних губитака (Novotny-Farkas, 2015: 12). Генерално посматрано, нови модел који предвиђа МСФИ 9 требало би да доведе до идентификовања промена кредитног ризика тј. тренда промена вероватноће неизвршења обавеза, као и рачуноводственог признавања очекиваног губитка, раније него што је то захтевао МРС 39. Узимајући у обзир све доступне и релевантне информације које указују на погоршање или побољшање кредитног ризика финансијских инструмената, нови модел тежи потпунијем и благовременом препознавању кредитних губитака, чиме се побољшава и одговор на губитке када до њих дође у будућности.

Раније признавање губитка је значајно за котиране дужничке инструменте по фер вредности кроз БУ, а нарочито када се ради о ризичнијим ХОВ које би, у складу са МСФИ 9, могле бити класификоване као средства по фер вредности кроз ОР. То су ХОВ које се држе ради комбиновања наплате новчаних токова или евентуалне продаје, као што су, на пример, ХОВ на бази хипотека (*mortgage backed securities*) или неке државне обвезнице (Gebhardt, 2008).

Важна новина у односу на МРС 39 је и у томе што МСФИ 9 предвиђа исти модел обезвређења за финансијска средства кроз остали укупан резултат, као и за средства призната по амортизованој вредности. Дакле, нови третман обезвређења у МСФИ 9 примењује се на све SPPИ инструменте који се вреднују или по амортизованој вредности или по фер вредности кроз ОР (FVOCI). Међутим, за разлику од средстава која се вреднују по амортизованој вредности, не постоји посебан обрачун исправке вредности за средства кроз ОР, већ се добици и губици од обезвређења признају у ревалоризационим резервама и коначно евидентирају на терет добити или губитка (Novotny-Farkas, 2015: 15).

Како објашњава Новотни-Фаркаш (2015), у концептуалном смислу то значи да се процене менаџмента о 12-месечним или доживотним ECLs рачуноводствено рефлектују на терет прихода, док се остале промене у фер вредности у вези са

финансијским средством (нпр. због промена у тржишним разликама у кредитном ризику) и друге врсте промена, као што су, рецимо, промене у каматним стопама и ликвидности, признају у акумулираном OP/ FVOCI.

МСФИ 9 (параграф 5.17) утврђује листу релевантних информација које морају бити узете у обзир при процењивању промена кредитног ризика ради обрачуна ECL, с тим да ентитет може користити и додатне информације уколико су релевантне. Како би се олакшало посматрање промена кредитног ризика, на основу одредби МСФИ 9 може се конструисати матрица резервисања, као један практичан инструмент који може послужити за ту сврху.

Ова матрица је илустрована на примеру потраживања од купаца, с обзиром да је то изузетно битна категорија финансијске имовине за приватна, као и за јавна предузећа, која су предмет истраживања у овом раду. Узимајући историјске податке о стању потраживања од купаца током одређеног временског периода, разврстане на основу карактеристика кредитног ризика, и делећи их у категорије доцње или делинквенције, могуће је одредити стопу по којој дужници прелазе у гору категорију делинквенције како време пролази, а затим одредити, користећи матрично множење, стопу губитка за сваку категорију доцње.

Табела 5. Пример матрице резервисања сходно МСФИ 9

Категорија доцње	Стопа губитка	Потраживања од купаца	Признавање ECL
Промптно (без доцње)	0.3%	15,000	45
1-30 дана доцње	1.6%	7,500	120
31-60 дана доцње	3.6%	4,000	144
61-90 дана доцње	6.6%	2,500	165
Преко 90 дана доцње	10.6%	1,000	106
Укупно		30,000	580

(извор: KPMG, 2023)

На први поглед, овај приступ може изгледати слично оном како су предузећа и раније мерила потенцијалне губитке због лоших дугова. Ипак, како стручњаци KPMG процењују, пошто МСФИ 9 захтева да стопе губитака одражавају релевантне, разумне и поткрепљене информације о будућим очекивањима, резервисања за лоше дугове

према МСФИ 9 ће вероватно бити већа него према претходном приступу насталих губитака.

Поређењем модела обезвређења према МРС 39 и МСФИ 9, могу се извући следећи закључци (ЕВА, 2015: 41-42):

- Модел очекиваних губитака према МСФИ 9 укључује значајно већи скуп информација релевантних за идентификацију будућих ECLs и води ка ранијем признавању ECL;
- Као резултат наведеног, нови модел боље одражава кредитни квалитет финансијских средстава;
- Поред тога, МСФИ 9 има позитиван ефекат на смањење проблема надзора у финансијском сектору, јер захтева веће исправке вредности за губитке по кредитима, што ће смањити нагомилавање скривених губитака и прецењивање регулаторног капитала у периодима експанзије;
- Такође, раније и веће исправке вредности за губитке по кредитима ограничавају могућност расподеле прецењене добити у виду дивиденди за акционаре и бонуса за менаџмент;
- Преко ових канала МСФИ 9 може ублажити проциклични ефекат приступа насталих губитака према МРС 39 и умањити ризик од неадекватности капитала током кризе;
- Раније извештавање о губицима и захтеви за проширено обелодањивање ће побољшати транспарентност финансијских извештаја и допринети ефикаснијој тржишној дисциплини;
- У крајњој линији, смањени ризик од неадекватности капитала у комбинацији са побољшаном тржишном дисциплином, ће очекивано имати позитиван утицај на побољшање финансијске стабилности.

Поред изнетих предности које доноси МСФИ 9 у односу на МРС 39, треба истаћи и одређена отворена питања која могу евентуално умањити те предности. Према истом извору, то се односи на следеће:

- Почетно признавање 12-месечног ECL је ипак произвољно и недостаје му концептуално оправдање;

- Постепено признавање кредитних губитака у Фази 1 и Фази 2 може довести до прецењивања или потцењивања исправки вредности за губитке по кредитима. Износ процењеног губитка ће зависити од тога како банке примењују захтеве МСФИ 9, колико благовремено прикупљају и примењују релевантне информације и формирају резерве за покриће губитка. Овај проблем је присутан при преласку финансијске имовине из Фазе 1 у Фазу 2 и нарочито приликом преласка са 12-месечног ECL на признавање доживотних ECLs;
- Ако менаџмент не буде у могућности или не жели да идентификује значајно повећање кредитног ризика на време, прелазак са фазе 1 на фазу 2 би практично проузроковао сличне негативне ефекте и створио исте проблеме као примена МРС 39;
- С обзиром на наведено, може се извести закључак да је да је опсег просуђивања и примене дискреционог права менаџмента у погледу мерења и признавања губитка знатно шири него што је то према МРС 39.

Да ли ће увођење приступа очекиваних губитака донети жељене користи на крају ће зависити од тога да ли ће се нови модел правилно и доследно примењивати. У сваком случају, може се констатовати да МСФИ 9 доноси значајна побољшања модела насталог губитка, задовољавајући истовремено потребе инвеститора за релевантним информацијама и потребе супервизора (централних банака) за побољшањем финансијске стабилности.

4. УТИЦАЈ МСФИ 9 НА ФИНАНСИЈСКУ СТАБИЛНОСТ ЈАВНОГ СЕКТОРА

Иако се дефиниције јавног сектора разликују од земље до земље, постоји општа сагласност око тога да јавни сектор укључује владу и јавно контролисане или јавно финансиране агенције, предузећа и друге организације које испоручују јавне програме, добра или услуге (ПА, 2011). Ентитети у јавном сектору, укључујући јавна предузећа, одликују се специфичним циљевима који морају одражавати јавни интерес и бригу за друштвено благостање (Afonso, Schuknecht, Tanzi, 2006: 12). Имајући у виду социјалне циљеве и политички утицај, питање анализе ефикасности пословања ентитета у јавном сектору је много сложеније у односу на приватни сектор. Поред тога, не треба занемарити чињеницу да јавна предузећа често имају монополски положај, што такође утиче на поузданост оцене о њиховој ефикасности (Jović, 2016: 96).

Без обзира на разлике у вези са организацијом и обухватом активности које обављају, ентитети који припадају јавном сектору могу се класификовати на две велике групе, које чине:

- Ентитети који се претежно финансирају алокацијом буџетских средстава (која се прикупљају углавном кроз опорезивање), где добитак није циљна функција већ се њихово функционисање и испорука добара или услуга одређује на основу одлука централне или локалне власти;
- Ентитети који се дефинишу као јавна предузећа и од којих се очекује да послују у складу са тржишним принципима пословања, али и са дугорочним циљевима које им одређују централна или локалне власти.

Наведеним групама придружују се и неки ентитети који послују у приватном сектору, али имају посебан значај за функционисање одређене друштвене заједнице и од којих јавни сектор на трајној основи прибавља специфична добра и услуге (Jović, 2016: 54).

Наведена класификација одговара методологији ММФ-а, према којој се ентитети јавног сектора диференцирају на општу државу, затим јавна предузећа и тзв. квази-јавна предузећа (Lovre, 2015: 61).

За ентитете који су корисници буџетских средстава, односно припадају општој држави, IASB је развио посебне рачуноводствене стандарде за јавни сектор (*International Public Sector Accounting Standards - IPSAS*). С обзиром да се од јавних предузећа очекује да послују по *going-concern* принципу, за јавна предузећа су меродавни МРС/МСФИ за ентитете из приватног сектора (Vidović, Duin, 2018: 105).

Будући да је фокус у овом раду на јавним предузећима, треба размотрити шта је то што их издваја од осталих ентитета јавног сектора. Према дефиницији ММФ-а, јавна предузећа представљају све привредне целине које се налазе у власништву државе или су под државном контролом, а баве се продајом индустријских или комерцијалних добара и услуга широј јавности и при томе су формиране као корпорације (Lovre, 2015: 63). Јавна предузећа се одликују следећим карактеристикама (Jović, 2016: 124):

- ✓ Правом да закључују разне уговоре у своје име,
- ✓ Признатом финансијском и пословном самосталношћу за обављање делатности у оквиру дате надлежности,
- ✓ Правом да продају производе/услуге по тржишним ценама, у циљу покрића трошкова пословања или остварења добити,
- ✓ Принципом дугорочне пословне одрживости без потребе за континуираним државним финансирањем, али и:
- ✓ Контролом државе или локалне власти, која се остварује преко неког другог ентитета из јавног сектора или на друге начине, сходно моделу управљања.

Наведене карактеристике, узете све заједно, чине специфични положај ових ентитета, од којих се очекује да буду финансијски стабилна и да имају способност за успешно и одрживо пословање у тржишном окружењу и конкурентско надметање са субјектима из приватног сектора, али и да допринесу остваривању јавног интереса и политика државе.

Према смерницама OECD-а, у опште циљеве корпоративног управљања државним предузећима убрајају се: 1) подршка националним интересима (економским и стратешким); 2) очување континуитета јавне својине над ентитетима у власништву државе; 3) обезбеђење снабдевања одређеним производима/услугама у јавном интересу (уколико се процени да тржиште није у стању да задовољи те потребе); 4) обављање редовног пословања у „природној” монополској ситуацији; 5) стварање или одржавање

државног монопола у ситуацији када тржишна регулација није могућа или је неефикасна (Република Србија 2021: 3).

Наведени циљеви ОЕСД-а су преузети и укључени у Стратегију државног власништва и управљања привредним субјектима у власништву РС за период 2021-2027. У истом документу наведено је да се Србија определила за централизован модели управљања ентитетима у државном власништву.

4.1. Утицај примене МСФИ 9 на волатилност финансијских извештаја

Извори волатилности финансијских извештаја, идентификовани у литератури, потичу од самог прихватања концепта фер вредности као основе извештавања, али и од несавршености самог концепта. Ова констатација се односи на следеће изворе волатилности (Malinić, 2009: 319):

- ❖ Економску или тржишну волатилност, која се кроз примену фер вредности рефлектује на финансијске извештаје предузећа;
- ❖ Волатилност која потиче од грешака у одмеравању фер вредности, посебно када *mark to market* приступ (I ниво вредновања) није могућ, већ се морају примењивати разне технике процењивања развијене за II и III ниво вредновања;
- ❖ Инхерентну волатилност, која не потиче од грешака у примени техника процењивања, већ одражава објективну немогућност реалног исказивања истинских вредности;
- ❖ Волатилност коју проузрокује комбинована примена фер вредности и историјског трошка.

Висока волатилност финансијских извештаја се неизбежно повезује са имплементацијом концепта фер вредности. Насупрот томе, ниска волатилност је повезана са приступом историјског трошка. С обзиром да концепт фер вредности није у потпуности заменио традиционални приступ историјског трошка, тренутно се финансијски извештаји састављају на мешовитој основи. Стога је за разумевање информација из таквих финансијских извештаја битно сагледати колики и који део имовине и обавеза неког извештајног ентитета се вреднује по фер вредности, као и да ли је овај концепт исправно примењен. Такође је битно разумети ограничења која су иманентна самом концепту.

Како примећује Шкарић Јовановић, за многе рачуновође, ревизоре, менаџере, аналитичаре и друге кориснике финансијских извештаја то је велики изазов, јер су њихова знања још увек укорењена у концепту историјског трошка (Škarić Jovanović, 2012: 41). За квалитетну анализу и оцену успешности пословања било ког посматраног

извештајног ентитета, па и јавног предузећа, неопходно је утврдити какве су импликације примене фер вредности на билансне позиције и резултат, укључујући и кретање финансијских показатеља који се на основу њих израчунавају.

С обзиром на новине које доноси МСФИ 9, примена овог стандарда ће неизбежно имати утицај на волатилност финансијских извештаја. Генерално се може очекивати да ће више средстава морати да се мери по фер вредности, са променама фер вредности које се признају у билансу успеха када настану, што повећава волатилност биланса успеха.

Утицај на билансе се огледа такође и у ранијем признавању губитака по основу обезвређења финансијске имовине, укључујући и околност да ће предузећа морати да врше резервисања за будуће губитке у првом извештајном периоду када се финансијско средство евидентира, чак и ако постоји велика вероватноћа да ће имовина бити у потпуности наплатива (PwC, 2017). Примена модела очекиваног губитка има за последицу не само раније евидентирање, већ и повећавање резервисаних износа, па самим тим и волатилније резерве за покриће лошег дуга него раније (KPMG, 2023).

Већи или мањи утицај МСФИ 9 на волатилност финансијских извештаја зависи од структуре финансијске имовине ентитета. Већи утицај ће се испољити код оних субјеката који не поседују само обичне кредите и потраживања, већ располажу дужничким финансијским инструментима чији пословни модел укључује њихову продају, или који имају већи портфолио улагања у инструменте капитала (PwC, 2017: б).

Према истом извору, други фактор који појачава ефекат волатилности је третман деривата уграђених у финансијска средства. Наиме, МРС 39 је предвиђао да се уграђени деривати који нису уско повезани са матичним уговором (којим се не тргује) морају одмеравати по фер вредности кроз БУ, али сам матични или главни уговор се и даље може мерити по амортизованом трошку. У складу са МСФИ 9, цео матични уговор подлеже одмеравању по фер вредности кроз БУ, осим у неколико предвиђених изузетака. Према томе, ако ентитет има значајно учешће деривата у структури имовине то ће бити израженији утицај МСФИ 9 у смислу волатилности извештаја.

С обзиром на наведено, може се претпоставити да ће МСФИ 9, када је реч о волатилности финансијских извештаја, имати много већи утицај на банке него на јавна предузећа која се баве производним делатностима или пружају разне услуге (осим финансијских), због потпуно различите структуре имовине и природе пословања. И емпиријска истраживања потврђују да је утицај примене МСФИ 9 најизраженији у банкама у поређењу са компанијама из приватног корпоративног сектора листираним на берзи (Czayog, 2020: 67). То ипак не значи да потенцијални утицај МСФИ 9 на финансијске показатеље јавних предузећа из различитих сектора не може бити значајан, што ће бити размотрено у наставку овог рада.

4.2. Утицај примене МСФИ 9 на основне финансијске показатеље јавних предузећа

С обзиром да је утицај примене МСФИ 9 много чешће предмет истраживања у финансијском сектору тј. у банкама и другим финансијским организацијама, треба напоменути да постоје и банке које могу бити у државном власништву, када су организоване као акционарска друштва или друштва капитала, где је држава једини или већински акционар или остварује контролу кроз значајно мањинско учешће (Malinić, 2015: 9). Можемо сматрати да се ставови који су до сада изнети односе и на приватни и на јавни финансијски сектор.

Међутим, нови стандард може потенцијално имати значајне импликације на финансијске показатеље у приватном нефинансијском корпоративном сектору, као и у јавним предузећима ван финансијског сектора.

Поред нове класификације и вредновања финансијске имовине, овај утицај долази кроз промену модела обезвређења. Као што је већ описано у поглављу 3., нови модел губитка се битно разликује од МРС 39 модела насталих губитака по томе што се догађај губитка не мора десити пре него што се призна губитак због обезвређења. Другим речима, више не постоји праг за признавање и више није прикладно чекати да дужник престане да испуњава уговорне обавезе плаћања или друге доказе, као што је застарелост потраживања преко уобичајених рокова плаћања, да би се евидентирала резерва за лоше дугове у предузећима.

Предузећа потенцијално могу имати много финансијских средстава на које утиче примена МСФИ 9. Сходно МСФИ 9, јединствени модел ECL се примењује на сву финансијску имовину предузећа, која се вреднује по амортизованој вредности и дужничке инструменте вредноване по фер вредности кроз ОП (FVOCI), уз предвиђена поједностављења за потраживања од купаца, средства по одређеним уговорима и потраживања по уговорима о лизингу. То је презентирано у следећој табели.

Табела 6. Типична финансијска средства у предузећима на која утиче МСФИ 9

Финансијска имовина	IFRS 9 приступ ECL
Потраживања од купаца и уговорна имовина без значајне финансијске компоненте	Поједностављени приступ
<ul style="list-style-type: none"> • Потраживања од купаца и уговорна имовина са значајном финансијском компонентом; • Потраживања из уговора о лизингу. 	Поједностављени приступ или општи приступ
<ul style="list-style-type: none"> • Улагања у дужничке ХОВ вредноване по амортизованом трошку или по ФВОР/ FVOCI; • Инструменти позајмљивања који се вреднују по амортизованом трошку или по ФВОР/ FVOCI. 	Општи приступ

(извор: KPMG, 2023)

Општи приступ. Према општем приступу, исправка вредности за финансијски инструмент се иницијално мери на основу очекиваних кредитних губитака у 12-месечном периоду. Ако се на датум извештавања процени да се кредитни ризик финансијског инструмента значајно повећао од његовог почетног признавања, исправка вредности се заснива на очекиваним кредитним губицима до истека периода трајања инструмента. Уколико се у наредном периоду извештавања утврди да кредитни ризик није значајно повећан од почетног признавања, исправка вредности се мери на основу очекиваних 12-месечних кредитних губитака у односном наредном периоду извештавања.

Поједностављени приступ. За потраживања од купаца и уговорну имовину без јаке финансијске компоненте, ECL модел замењује традиционални приступ исправке вредности ради формирања резерви за лоше дугове. За ове категорије финансијске имовине, МСФИ 9 дозвољава поједностављени приступ, односно мерење очекиваног доживотног губитка без обзира на промене кредитног ризика. С обиром да се ради о краткорочним финансијским средствима, може се претпоставити да дисконтовање за очекиване губитке у целом животном веку нема велики материјални значај.

Када се ради о потраживањима од купаца или уговорној имовини са значајном финансијском компонентом, као и о потраживањима из лизинг уговора, предузећа могу

изабрати да примењују поједностављени или општи приступ ECL. Очигледно да је поједностављени приступ једноставнији за примену, али би могао да доведе до непотребно високих износа ECL. KPMG (2023) препоручује се да се таква имовина дисконтује коришћењем оригиналне ефективне каматне стопе.

У досадашњим разматрањима у овом раду (укључујући пример обрачуна и резервисања за будуће губитке у вези са потраживањима од купаца у претходном поглављу), већ су изнета и образложена мишљења стручних аутора да ће примена МСФИ 9 у предузећима вероватно резултирати већим обухватом имовине која се мери по фер вредности, као и већим износима резервисања за покриће ECL. С обзиром да ове промене потенцијално погађају важне ставке БС и рефлектују се на БУ, то ће се неминовно одразити на финансијски положај и финансијске показатеље предузећа. У сваком индивидуалном случају, тај ефекат ће наравно зависити од структуре финансијске имовине, релевантних информација о доцњи купаца и слично.

Сврха анализе финансијских показатеља јесте процена тренутног и будућег финансијског положаја предузећа. На почетку обрачуноског периода финансијски извештаји одсликавају имовинско стање, износ преузетих обавеза и висину сопственог капитала. Све пословне трансакције које предузеће обави у току обрачуноског периода рачуноводствено се евидентирају и на крају односног периода рефлектују ново стање имовине, обавеза и капитала, приказују новчане токове (приливе и одливе готовине) и показују са каквим је успехом предузеће пословало.

Финансијски стабилно предузеће је способно да генерише профит у дугом року тј. у континуитету (*going concern* принцип), да уредно измирује све обавезе и повећава своју тржишну вредност. Посматрано из угла менаџмента вредности, ради се о способности за континуирано стварање вредности (Vučić, 2021: 114). Стејкхолдери предузећа, нарочито зајмодавци (банке) и инвеститори (постојећи и будући акционари, али и купци дужничких ХОВ), имају интерес да кроз анализу финансијских извештаја прате финансијско стање и трендове ентитета, да би се уверили да је посматрани ентитет способан да ствара вредност и просперира на тржишту.

Према Стевановићу, Малинићу и Милићевићу (2010), у финансијској анализи се уобичајено користе четири групе показатеља. То су:

- ❖ Показатељи ликвидности – који мере способност предузећа да на време подмирује обавезе, конвертујући друге облике активе у готовину;
- ❖ Показатељи финансијске структуре (коэффициенти задужености тј. солвентности и коэффициенти покрића) – одражавају способност предузећа да привлачи екстерни капитал на основу односа између дуга и сопственог капитала, као и његову способност да покрива расходе по основу камате;
- ❖ Показатељи активности (ефикасности управљања имовином и изворима средстава) – коэффициенти обрта – купаца, залиха, добављача, сталне имовине, укупне пословне имовине;
- ❖ Показатељи профитабилности – мере зарађивачку способност предузећа у облику приноса на уложени капитал – стопе пословног и нето добитка, стопе приноса на укупну пословну имовину (*return on investment* – ROI) и сопствени капитал (*return on equity* – ROE).

За акционарска друштва која су котирана на берзи користи се још једна група показатеља, у коју спадају нето добит по акцији (*earnings per share* - EPS), однос цене и зараде по акцији (*price/earnings* или PE рацио), рацио плаћања дивиденде и слично. Ради се о показатељима тржишне вредности предузећа, који пружају информације на основу којих постојећи или потенцијални акционари могу да процењују принос на сопствена инвестирана средства у предузећу и упоређују га са осталим могућностима за улагање. Комбинујући, на пример, PE рацио са показатељима зарађивачке способности (профитабилности) предузећа, аналитичари могу доћи до закључка да ли су акције предузећа тренутно прецењене или потцењене (Elliott & Elliott, 2009: 627). Та чињеница може да утиче на одлуку инвеститора о продаји или држању акција.

Мада су сви поменути показатељи важни, можемо сматрати да нам информације од кључног значаја пружа анализа показатеља профитабилности, будући да без остваривања профита предузеће не може да расте, јер не може да задовољи потребе акционара (власника) нити да акумулира сопствене изворе за инвестирање у даљи раст или да под повољним условима прибави додатне изворе финансирања на тржишту. Непрофитабилна предузећа суочавају се са проблемима неликвидности и несолвентности, ризиком од стечаја и губитка радних места. Због тога профитабилност можемо посматрати и као добру меру квалитета корпоративног управљања (Malinić,

2015: 17). С тим у вези, Малинић примећује да емпиријски докази не говоре у прилог држави као добром власнику који ефикасно управља својом имовином.

На основу емпиријске студије о утицају примене МСФИ 9 у узорку од 39 компанија листираних на Варшавској берзи, потврђено је да је овај утицај најзначајнији у банкама, а да код предузећа варира у зависности од величине предузећа и односа између финансијских и нефинансијских активности у предузећу. Што се тиче подручја МСФИ 9 са највећим утицајем на предузећа, констатовано је да је то ECL или модел очекиваних кредитних губитака, како због своје номиналне вредности тако и због релативног утицаја на капитал анкетираних предузећа (Czayor, 2020: 67). Како наводи поменути аутор студије, највећи број компанија обухваћених истраживањем, без обзира на њихову величину или пословни профил, пријавио је ефекте ECL на финансијске показатеље. Сличан утицај може се претпоставити и за јавна предузећа, с тим што остаје отворено питање да ли би тај утицај био материјално значајан.

Такође су интересентни резултати једног истраживања о утицају усвајања МРС/МСФИ (укључујући МСФИ 9) на финансијске показатеље јавних предузећа у Литванији. Студија је истраживала финансијске показатеље (профитабилност, ликвидност и левериџ) из финансијских извештаја 15 компанија у државном власништву које су усвојиле МРС/МСФИ у последњој деценији. Подаци су прикупљани из објављених финансијских извештаја државних компанија а за обраду података је коришћена статистичка анализа. Резултати истраживања су показали да је поменута имплементација IASB-ових стандарда резултирала смањењем коефицијената профитабилности (ROI, ROE, бруто маржа, нето профитне марже) и коефицијената краткорочне ликвидности, али да ниједна од ових промена није била значајна. Коефицијенти левериџа - финансијске полуге (коефицијент финансијске зависности, коефицијент дуга) варирали су различито. Однос између дуга и сопственог капитала је повећан, док је коефицијент укупног левериџа показао статистички значајно смањење (Rudžionienė et al. 2022: 212).

4.3. Утицај примене МСФИ 9 на буџетирање

Буџетирање је део процеса управљања ресурсима предузећа који је окренут будућности и може се сматрати да има круцијалну улогу у тржишно оријентисаним предузећима. Од ефикасног буџетирања зависи остварење кључних циљева привредних субјеката, као што су раст и профитабилност. За ефикасан процес буџетирања неопходна је развијена менаџерска способност предвиђања, одговорност, постојање јасних канала комуникације и подршке на свим нивоима, а нарочито постојање рачуноводственог система који је у стању да генерише поуздане, тачне и благовремене информације за потребе буџетирања (Shim & Siegel, 2008: 2). Према истом извору, буџетирање у предузећима се не ограничава само на планирање будућих догађаја, већ обухвата и алокацију ресурса, координацију и комуникацију, мотивацију запослених, евалуацију остварених перформанси, контролу и сличне функције, које су део управљачког процеса.

Традиционални приступ буџетирању је погодан за примену у стабилном и лако предвидивом пословном окружењу. Међутим, у савременом пословном окружењу, које обилује динамиком и неизвесношћу, традиционални приступ буџетирању показао се као неадекватан. Због тога је изворни концепт пролазио кроз промене и развијено је неколико унапређених модела, попут: буџетирања заснованог на активностима, континуираног буџетирања, буџетирања заснованог на нултој основи и програмског буџетирања. Даљи напредак на том плану остварен је захваљујући развоју рачуноводствене теорије и праксе, а његова суштина је у буџетирању перформанси (Никодијевић, 2020).

Од примене новог концептуалног приступа заснованог на буџетирању перформанси очекује се да допринесе превазилажењу недостатака традиционалног буџетирања, идентификованих у три кључне области: у подручју пословног процеса, конкурентске стратегије и организационих способности предузећа (Neely, Bourne, Adams, 2003: 22). Према наведеним ауторима, главни недостаци у погледу пословног процеса су: скуп и дуготрајан процес припреме буџета, што је повезано и са великим временским размаком од једног до другог буџета (најчешће једном годишње), као и коришћење неоснованих претпоставки и нагађања, што води у буџетске игре. Када је реч о

конкурентској стратегији, слабости традиционалног буџетирања се односе нарочито на фокус буџета, који је на трошковима уместо на стварању вредности, као и на недостатак стратегијске оријентације. У погледу организационих способности, слабости традиционалног буџетирања леже у наглашавању вертикалне хијерархије одозго надолу, недостатку комуникације и повезаности међу деловима предузећа приликом припреме буџета, као и неповезаности са мрежним организационим структурама које савремена предузећа све више користе.

Треба поменути и алтернативни концепт познат под називом *Beyond Budgeting* (BB). Креатори овог концепта поричу могућност буџетирања у турбулентном и хиперконкурентном окружењу и дају радикални предлог за укидање буџетирања на начин који већина компанија данас практикује. Они сматрају да компанијама није потребно буџетирање да би ослободиле „пуну снагу модерних информacionих система и алата“ (Норе, Fraser, 2003: 115) и створиле културу дељења знања, мотивисања и укључивања запослених у процесе управљања уместо „културе командовања и контроле“ (Норе, Fraser, 2003: 108), на којој почива постојећа пракса буџетирања. С тим у вези, како истичу наведени аутори BB концепта, организације треба да убрзају трансформацију из централизованих хијерархија у децентрализоване мреже, које подржавају брзо прилагођавање променама тржишних услова и технолошком напретку. С обзиром на специфичан положај и начин управљања јавним предузећима, можемо закључити да овај алтернативни концепт ипак није релевантан за јавна предузећа.

Савремено буџетирање би требало да буде ефикасно и ефективно. Ефикасност се обезбеђује кроз једноставност, флексибилност и интеграцију. Ефективност указује на стратегијску оријентацију и заснива се на мапирању ланца вредности, мапирању организације и јасном комуницирању намера и планова менаџмента. Препоручени модел савременог буџетирања према Интернационалном удружењу контролора представљен је следећом сликом.

Слика 5. Модел модерног буџетирања (извор: Никодијевић, 2020: 151; оригинални извор: . Tschendi, M., Schentier, P.2012. *Modern Budgeting*. Internationaler Controller Verein, Germany)

У светлу примене МСФИ 9 треба размотрити адекватне одговоре на вишеструке изазове буџетирању и планирању, који захтевају свеобухватан одговор организације а не само просту имплементацију новог стандарда. Потенцијални изазови укључују следеће (A & M, 2018: 4):

- Како треба буџетирати и планирати резервисања за губитке користећи стандарде МСФИ 9; Како можемо да предвидимо и управљамо променама?
- Који су портфелељи више изложени економским циклусима и стога могу бити покретачи будуће волатилности БУ?
- Могу ли се поједноставити рачуноводствене претпоставке МСФИ 9 приликом извођења вежби финансијског предвиђања?
- Треба ли претпоставити савршено предвиђање за највероватнији сценарио или разматрати више сценарија пондерисаних вероватноћом?

Да би одговорили на горе наведене и сличне изазове, Алварез (Alvarez) и Маршал (Marsal) су креирали оквир за одговор са десет препорука које се могу применити, уз

следећа четири кључна атрибута: 1. Јасна методологија планирања, 2. Добро управљање и контроле, 3. Инфраструктура за планирање и 4. Управљачке апликације. Следи табела.

Табела 7. Препоручених десет активности као одговор на изазове буџетирања и планирања према МСФИ 9

Атрибути	Активности
Јасна методологија планирања	Дефинисати методологију, претпоставке и процес планирања резервисања у складу са МСФИ 9; Ускладити вежбе планирања капитала (ИСААР, супервизорски стрес тестови, буџет и стратешки план, план опоравка) користећи критеријуме МСФИ 9;
Добро управљање и контроле	Договорити се о управљању планирањем укључујући улоге ризика, финансија, рачуноводства и истраживања; Створити интерну и екстерну транспарентност параметара ризика са аспекта средстава, нивоа, географије, животног века и сценарија; Развити оквир за модел ризика који контролише несигурност самог модела, промене модела и ризике поновног исказивања;
Инфраструктура за планирање	Развити алате за про-форма планирање одозго према доле који пројектују одредбе МСФИ 9 (буџет и трогодишњи план) по више сценарија; Развити алате за анализу атрибуције који идентификују изворе промена (нпр. изложеност, миграције, промене макро окружења или модела);
Управљачке апликације	Покренути радионице за подизање свести о везама ИФРС9 са линијама пословања да би разумели утицај, анализу осетљивости и импликације; Развити пословну стратегију одговора за прилагођавање цена, дизајна производа и пракси управљања ризиком портфеља.

(извор: А & М, 2018: 5)

Изложени оквир је првенствено конструисан за банке, али може бити употребљив за приватна и јавна предузећа која послују изван финансијског сектора, у оном делу који је за њих релевантан.

4.4. Утицај примене МСФИ 9 на планирање државних давања

Управљање јавном потрошњом (*Public expenditure management* - PEM) је важан инструмент владине политике. Успешно управљање обезбеђује остваривање стратешких приоритета кроз адекватну алокацију ресурса и њихову функционалну употребу, подржавајући и остваривање макрофинансијске дисциплине (Djugović-Todorović, Djordjević, 2009: 281). Наравно, мора се обезбедити и адекватно пуњење државног буџета тј. прибављање ресурса за алокацију, првенствено кроз спровођење фискалне политике. Како истичу поменуте ауторке, систем који добро функционише подразумева развијен институционални оквир, средњорочни фискални оквир, процес припреме буџета, извршење и праћење буџета, рачуноводство и извештавање, финансијску контролу, процедуре јавних набавки и сл. Планирање у средњорочном временском хоризонту омогућава мерење утицаја политичких промена на буџет и јавну потрошњу.

Истраживања показују да тренутно најразвијенији систем буџетирања заснованог на перформансама и фокусираног на резултате функционише у Европској унији. У студији из 2017. године извршено је поређење ОЕСД земаља по резултатима буџетирања према учинку, које је показало да ЕУ бележи знатно више резултате од свих земаља у композитном индексу ОЕСД-а. Истраживачи су опсервирани неколико компоненти по којима се ЕУ издваја. Међу најважнијим се налазе следеће компоненте (Downes, Moretti, Nicol, 2017: 9-10):

- Приметно је да су процеси праћења и извештавања о резултатима у ЕУ разрађенији у односу на све остале земље;
- Усвојене су јасне дефиниције и смернице за успешно имплементирање система буџетирања према учинку;
- Стандардизоване су форме за извештавање тј. обелодањивање информација о учинку;
- Усвојен је стандардни скуп индикатора и циљева учинка;
- Имплементирани су стандардизовани алати на бази информационо-комуникационих технологија за унос/извештавање о учинку.

Ипак, како примећују наведени истраживачи, развијеност система буџетирања према перформансама у ЕУ није обезбедила и највећу ефикасност и ефективност система. Наиме, закључено је да су оцене за буџетску „употребу“ и „последнице“ релативно сличне осталим развијеним земљама ОЕСД-а (Downes, Moretti, Nicol, 2017: 10).

Релевантни МРС који се бави државним давањима у монетарном облику и немонетарним давањима предузећима, као што су основна средства, је МРС 20 - Рачуноводство државних давања и обелодањивање државне помоћи. Према дефиницијама утврђеним МРС-ом 20, које наводи Комитет IFRS-а у својим тумачењима која имају за циљ да подрже правилну имплементацију стандарда (IFRS Interpretation Committee, 2022: 2):

- a. Појам држава се односи на „владу, владине агенције и слична тела, било локална, национална или међународна”;
- b. Владине донације представљају „помоћ владе у облику трансфера ресурса ентитету у замену за прошлу или будућу усклађеност са одређеним условима који се односе на оперативне активности ентитета...”; и
- c. Под зајмовима који се могу опростити подразумевају се „зајмови за које се зајмодавац обавезује да се одрекне отплате под одређеним прописаним условима“.

Према истом извору, параграф 10А МРС 20 захтева од ентитета да користи од државног зајма (односно средстава стављених на располагање посредством централне банке) по каматној стопи испод тржишне, третира као давање државе. Корист од каматне стопе испод тржишне се мери као разлика између почетне књиговодствене вредности кредита утврђене применом МСФИ 9 и примљеног давања, док параграфи 12 и 20 МРС 20 специфицирају захтеве за ентитет да призна државно давање у билансу успеха. Невезано за конкретно питање које је било предмет интерпретације, Комитет је закључио да МРС 20 пружа адекватну основу за ентитет да процени да ли неку ставку или део ставке треба третирати као државно давање и како да их рачуноводствено евидентира у складу са МСФИ 9, ако је у питању финансијски инструмент.

4.5. Транспарентност финансијских извештаја јавних предузећа

Промене које је донео МСФИ 9 у погледу класификације и мерења и др. такође утичу на начин на који се финансијска средства приказују у билансу стања. Терминологија МРС 39 је сада застарела и нови језик МСФИ 9 треба да буде уграђен у праксу финансијског извештавања компанија, као и нови захтеви за обелодањивање, што је изазвало промену других релевантних стандарда (KPMG, 2023).

Поводом обелодањивања информација о финансијским инструментима и других информација, ентитет треба да размотри захтеве садржане у МРС 1 - Презентација финансијских извештаја (параграфи 117, 122 и 125), као и ажурираном МСФИ 7 - Финансијски инструменти: Обелодањивања (параграфи 7, 21 и 31). Поменути захтеви се односе на информације које ентитет мора да обелодани, а које се тичу значајних рачуноводствених политика и менаџерских претпоставки и просуђивања у примени рачуноводствених политика, које имају највећи утицај на износе признате у финансијским извештајима (IFRS Interpretation Committee, 2022: 3).

Додатни захтеви за обелодањивање који су повезани са МСФИ 9 углавном се односе на следеће области (KPMG, 2018: 1):

- ✓ Улагања у власничке инструменте означене по фер вредности кроз остали резултат /FVOCI;
- ✓ Обезвређење, укључујући:
 - праксе управљања кредитним ризиком,
 - квантитативне и квалитативне информације о износима који произилазе из примене модела очекиваних кредитних губитака,
 - изложеност кредитном ризику; и
- ✓ Рачуноводство хеџинга.

Недостатак транспарентности у раду и обелодањивању финансијских и других информација се често повезује са јавним предузећима. Према прегледу литературе о квалитету финансијског извештавања у приватном и јавном сектору које је спровео Малинић (2015), преовлађују мишљења да је тај квалитет у јавном сектору лошији, као

и да постоји већи ризик манипулативног финансијског извештавања. Разлози за такве ставове, који су изведени из више емпиријских студија, говоре о мањим последицама за нетранспарентно извештавање у јавним предузећима, недостатку бриге менаџера јавних предузећа о квалитету финансијског извештавања, јер су политички заштићени, као и изостанку тржишне казне за неадекватно извештавање у виду повећања трошкова дуга, за разлику од приватних предузећа (Malinić, 2015: 21). Као последица настојања менаџера јавних предузећа да прикрију стварне резултате када се они разликују од очекиваних, да би добили бонусе, као и да прикрију нерационално трошење и неоправдане расходе, како би избегли притисак јавности, често се појављује проблем скривених губитака у билансима јавних предузећа.

Слични закључци се могу применити на Србију. То потврђују резултати ревизије финансијских извештаја и усклађености пословања са прописима, спроведене од стране Државне ревизорске институције (ДРИ) за 2020. и 2021. годину у јавним предузећима и друштвима капитала у државном власништву. Међу утврђеним недостацима, посебно се издвајају следећи (види референцу: Pravni portal Profi Sistem Com):

- Погрешно исказивање података о приходима и примањима (у укупном износу око 2 милијарде РСД);
- Погрешно исказивање података о расходима и издацима (око 9 милијарди РСД);
- Неправилности у вези са обављеним пописом имовине и обавеза (око 4,7 милијарди РСД);
- Неусаглашавање обавеза и потраживања пре финансијских извештаја;
- Погрешно исказивање финансијске, сталне и обртне имовине, нефинансијске имовине, као и обавеза и капитала (око 365 милијарди РСД);
- Неправилности у поступцима јавних набавки и др.

Наведени недостаци се повезују са ниским нивоом интерне финансијске контроле, о чему говори налаз ДРИ да интерна ревизија не постоји код 45% ентитета из овог сектора који имају ту обавезу, а да код 78% ентитета систем није успостављен на такав начин који би обезбедио да се пословање одвија у складу са релевантним прописима, интерним документима и уговорима, као ни да се успостави интегритет финансијских, пословних и других извештаја. Последица ове ситуације је да ни коришћење ресурса не

може бити ефикасно ни ефективно нити може пружити прави допринос остварењу јавних циљева и интереса.

Неповољна оцена о јавности у раду и транспарентности српских јавних предузећа изнета је и у Стратегији државног власништва и управљања привредним субјектима у власништву РС за период 2021-2027, где је констатовано да су јавна предузећа и друштва капитала која послују у складу са Законом о јавним предузећима обавезна да објављују одређене информације и документа на својим интернет сајтовима, да су у складу са Законом о рачуноводству дужна да објављују годишње финансијске извештаје и извештаје о пословању, док је за оне субјекте на које се односи Закон о тржишту капитала утврђена и обавеза достављања додатних извештаја Комисији за хартије од вредности и, у неким случајевима, регулисаном тржишту. Изведен је закључак да постојећи прописи који се односе на јавна предузећа и друге привредне субјекте којима управља држава „не пружају оквир за јединствену политику обелодањивања и транспарентности“ (Република Србија, 2021: 21). Евидентно је да ове препреке треба да буду отклоњене да би се могао очекивати напредак на том плану.

5. ПРИМЕНА МСФИ 9 – ИСКУСТВА ПРВЕ ПРИМЕНЕ И ПРЕОСТАЛИ ИЗАЗОВИ

У овом делу рада су сагледана искуства прве примене МСФИ 9 на конкретним примерима јавних ентитета из различитих сектора и различитих облика организовања, од јавних предузећа преко друштава са ограниченом одговорношћу до акционарских друштава. Сви посматрани ентитети припадају великим правним лицима. У другом делу поглавља су изложени изазови који преостају, с обзиром на већ постојеће захтеве МСФИ 9, као и на предложене допуне овог стандарда.

5.1. Примена МСФИ 9 у јавним предузећима у Републици Србији

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ, БЕОГРАД (ЈП ЕПС)

Претежна делатност: снабдевање електричном енергијом (трговина)

Правна форма: друштво са ограниченом одговорношћу (доо)

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: почев од 2020. године

Извори података: Финансијски извештај за 2020, са Напоменама и Извештајем независног ревизора (РwC) – објављено на сајту ЈП ЕПС.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Сходно прелазним одредбама МСФИ 9, упоредни подаци у финансијским извештајима нису кориговани на такав начин да у потпуности обухвате захтеве овог стандарда (Напомене, стр. 7). У табели која следи су приказани ефекти прве примене МСФИ 9 у ЈП ЕПС.

Табела 8. Класификација сходно МРС 39 и МСФИ 9 и ефекат на нераспоређену добит

Финансијска средства	Класификација према МРС 39	Класификација према МСФИ 9	Књиговодств. Вредност сходно МРС 39 – у 000 РСД	Књиговодств. Вредност сходно МСФИ 9 – у 000 РСД
Остала дугор. Фин.ср.	Кредити и потраживања	Амортизована вредност	6.784.200	6.784.200
Потраживања од купаца и остала потр.	Исто	Исто	54.732.912	57.145.440
Потраживања	Исто	Исто	1.290.759	1.290.759

за више плаћен порез на добит				
Краткорочна фин.ср.	Исто	Исто	8.133.395	8.133.395
Готовина и гот. Еквиваленти	Исто	Исто	8.886.019	8.886.019
Укупно			79.827.285	82.239.813
Разлика				2.412.528

(извор: Напомене уз фин.извештај ЈП ЕПС за 2020, стр. 8)

Као што можемо видети, у ЈП ЕПС су сва финансијска средства била класификована као кредити и потраживања сходно МРС 39, док су са преласком на МСФИ 9 сва ова средства класификована по амортизованој вредности. У ЈП ЕПС није било потребе за рекласификацијом финансијских средстава, већ је само извршено поновно одмеравање за потраживања од купаца и остала потраживања у износу од 2.412.528 хиљада РСД. Највећи део ове ставке односи се на потраживања од продаје (2.154.948 хиљада РСД) а остатак на потраживања из специфичних послова (РСД 217.188 хиљада РСД) и остала потраживања (40.392 хиљада РСД).

Утврђено је да је прелазак на МСФИ 9 имао утицај на почетно стање нераспоређене добити у укупном износу 2.412.528 хиљада РСД, искључиво услед примене нових захтева за обезвређење. То је имало за последицу умањење резервисања за очекиване губитке у истом износу.

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Ревизор РwС је изразио мишљење са резервом услед непризнавања резервисања у вези са коначном рекултивацијом депонија пепела и шљаке у термоелектранама у саставу ЈП ЕПС на неколико локација, сходно МРС 37 – резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална имовина. Ревизор није био у могућности да утврди износ резервисања по том основу. Осим наведене основе за мишљење са резервом, ревизор је утврдио да финансијски извештај ЈП ЕПС пружају објективан и истинит приказ финансијске позиције предузећа, по свим аспектима који су материјално значајни.

У 2020. години ЈП ЕПС је профитабилно пословао. Исказан је пословни добитак од 22.452.961 хиљада РСД (у односу на 17.836.325 хиљада РСД у претходној години) и око 3,5 пута већи нето добитак од 12.882.650 хиљада РСД (у односу на 3.668.786 хиљада РСД у претходној години).

ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА СРБИЈЕ, БЕОГРАД (ЈП ЕДС)

Претежна делатност: енергетски аспект дистрибуције електричне енергије и управљање дистрибутивним системом (енергетика)

Правна форма: друштво са ограниченом одговорношћу (доо)

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: почев од 2020. године (модификовани ретроспективни приступ)

Извори података: Финансијски извештај за 2020, са Напоменама и Извештајем независног ревизора (PwC) – објављено на сајту АПР-а ; добијени додатни подаци од ЈП ЕДС.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Према Напоменама ЈП ЕДС уз финансијски извештај за 2020. годину (стр. 11), примена МСФИ 9 се одвија кроз годишња унапређења у оквиру пројекта за побољшање рачуноводствених стандарда а пуна примена се очекује од 01.01. 2022. године или касније. ЈП ЕДС се одлучио за модификовани ретроспективни приступ примене МСФИ 9 почев од 2020. године, због чега упоредни подаци у финансијским извештајима нису кориговани на такав начин да у потпуности обухвате захтеве овог стандарда, сходно прелазним одредбама МСФИ 9 (Напомене, стр. 31).

Прелазак на МСФИ 9 није захтевао рекласификацију финансијских средстава (сва ова средства су била класификована као кредити и потраживања а сада се сва средства класификују по амортизованој вредности), али је било неопходно извршити поновно одмеравање за одређене категорије, као што је приказано у табели.

Табела 9. Усклађивање књиговодствене вредности према МРС 39 и МСФИ 9

Финансијска средства	Књиговодств. вредност сходно МРС 39 – у 000 РСД	Рекласификација	Поновно одмеравање	Књиговодств. вредност сходно МСФИ 9 – у 000 РСД
Остала дугор. фин. ср.	207.443	-	-	207.443
Потраживања од купаца и остала потр.	22.703.090	-	(204.401)	22.498.689
Потраживања за више плаћен порез на добит	738.479	-	(2.038)	736.441
Краткорочна фин. ср.	148.583	-	-	148.583
Готовина и гот. еквиваленти	11.533.652	-	(17.228)	11.516.424
Збир	35.331.247		(223.667)	35.107.580

(извор: Напомене ЈП ЕДС уз фин. извештај за 2020, стр. 32)

Ефекти прве примене МСФИ 9 су евидентирани у склопу нераспоређене добити на дан 01.01. 2020. године. Укупан утицај на почетно стање ове позиције износи 223.667 хиљада РСД и у целини се приписује новим захтевима за умањење вредности сходно МСФИ 9. То је имало за последицу повећање резервисања због обезвређења у ЈП ЕДС у наведеном износу.

Према додатним појашњењима, добијеним од ЈП ЕДС, појединачна процена обрачуна исправки вредности примењује се у случајевима када се кључни покретачи кредитног ризика могу пратити на бази појединачног инструмента, без потребе за додатном заједничком проценом. Обрачун исправке вредности за:

- а) Готовину и готовинске еквиваленте,
- б) Потраживања од буџетских корисника и
- в) Остала потраживања,

врши се применом следеће формуле:

$$\text{Очекивани кредитни губитак} = \text{Вероватноћа дешавања неизмирења обавезе} \times \text{Висина губитка у случају неизвршења} \times \text{Изложеност у случају догађаја неизмирења} \times \text{Дисконтни фактор.}$$

Према усвојеном приступу обрачуна вероватноће дешавања неизмирења обавеза, за потребе појединачне процене Друштво се ослања на податак о неизмирењу обавеза из екстерних извора, односно податак објављен од стране реномираних рејтинг агенција. У вези са тим, Друштво се ослања (по приказаном редоследу приоритета) на:

- а) Кредитни рејтинг друге уговорене стране;
- б) Кредитни рејтинг матичног друштва друге уговорене стране;
- в) Уколико друга уговорена страна (дужник), није котирана на берзи и нема директно расположивог кредитног рејтинга, се ослањају на добру тржишну праксу која подразумева кредитни рејтинг ББ за било који ентитет:
 - који нема рејтинг нити доказ о рејтингу и
 - не постоје супротни докази о повећању кредитног ризика, тј. индикатори да се кредит креће у правцу проблематичног кредита.
- г) Уколико друштво послује на тржишту земље у којој је кредитни рејтинг државе лошији од ББ, претпостављени кредитни рејтинг друге уговорене стране не може бити бољи од кредитног рејтинга државе у којој послује.

У вези са тим, Друштво разликује ситуације у којој је друга уговорена страна правно лице или Држава (односно државни органи и државна предузећа):

У случају правних лица, примењује се стопа неизмирења, објављена од стране једне од реномираних агенција (Standard&Poors, Moody's, Fitch итд.). Илустративни пример података објављених од стране агенције S&P:

Jednogodišnje globalne korporativne stope default-a (neizmirenja) (u %) (period posmatranja 1981-2019. godina)																	
	AAA	AA+	AA	AA-	A+	A	A-	BBB+	BBB	BBB-	BB+	BB	BB-	B+	B	B-	CCC/C
Prosek	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0.12	0.2	0.25	0.5	0.7	1.2	2.1	5.85	8.77	24.34
Medijana	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.4	0.7	1.3	4.5	6.98	25
Standardna devijacija	0	0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.29	0.3	0.42	0.9	0.8	1.6	2	4.91	7.44	11.36
Minimum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maksimum	0	0	0.4	0.4	0.6	0.4	0.8	1.1	1.5	1.37	3.8	3.1	7	8.7	17.3	32.4	49.46

Izvor: S&P Global Ratings Research and S&P Global Market Intelligence's CreditPro®.

У случају када је дужник држава (или државни орган или предузеће), примењује се такође одговарајући податак објављен од стране прихваћених екстерних рејтинг агенција (Standard&Poors, Moody's, Fitch, itd.). Илустративни пример података објављених од стране агенције Moody's:

Pregled jednogodišnje stope default-a za države (1983-2019)							
	Aaa	Aa	A	Baa	Ba	B	Caa-C
Stopa default-a	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.48%	2.40%	11.27%

Izvor: Moody's sovereign default and recovery dates (1983-2019)

У случајевима када се ради о финансијским инструментима код којих је дошло до повећаног степена кредитног ризика који је условио захтевани обрачун током целог века трајања инструмента, користи се кумулативна вероватноћа дешавања неизмирења обавеза за одговарајућу рочност, из извештаја објављених од стране рејтинг агенција.

Према приступу обрачуна стопе губитка у случају неизмирења обавеза (*loss given default* - LGD), који представља висину губитка у случају неизмирења обавезе, користи се Базелски LGD у износу од 45%. Усвојени приступ обрачуна изложености у случају догађаја неизмирења обавеза је износ потраживања на датум извештавања. И, на крају, према приступу обрачуна дисконтног фактора, дисконтни фактор зависи од ефективне каматне стопе приликом почетног признавања и рочности инструмента. Уколико се очекује наплата потраживања у року од 12 месеци, дисконтни фактор износи 1.

Потраживања од буџетских корисника и потраживања за преплаћене порезе и доприносе сматрају се потраживањима од државе (Републике Србије). С обзиром да су у питању потраживања од државе и да је у питању потраживање које се може дефинисати као ниво 1, у обрачуну исправке вредности коришћене су 12-месечне стопе вероватноће дешавања неизмирења обавезе и Базелски LGD за необезбеђена потраживања у висини од 45%, на начин како је изнад наведено.

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Основа за ревизорско мишљење са резервом односи се на изостанак процене надокнадиве вредности у складу са MPC 36 – Умањење вредности имовине, по пројектима који су у току више од 3 године, а евидентирани су у укупном износу 4.815.611 хиљада РСД. Ревизор наводи да није у могућности да утврди надокнадиву вредност и потенцијални утицај на финансијску позицију предузећа. Изузимајући наведено, ревизор је утврдио да финансијски извештаји ЈП ЕДС пружају објективан и истинит приказ финансијске позиције предузећа, по свим аспектима који су материјално значајни.

Резултат пословања ЈП ЕДС у 2020. години има негативан предзнак. Искан је пословни губитак од 2.713.242 хиљаде РСД, као и нето губитак од 1.820.368 хиљада РСД. То су ипак значајно бољи резултати у односу на претходну годину, када је пословни губитак износио 6.141.144 хиљаде РСД а нето губитак 5.811.505 хиљада РСД.

ЕЛЕКТРОМРЕЖА А.Д., БЕОГРАД

Претежна делатност: пренос ел. енергије и управљање преносним системом (једино у Србији има лиценцу за ову делатност)

Правна форма: акционарско друштво (ад)

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: почев од 2020. године

Извори података: Финансијски извештај за 2020, са Напоменама и Извештајем независног ревизора (KPMG) –са сајта АПР-а; добијени додатни подаци од Електромреже.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Према Напоменама уз финансијски извештај (стр. 12-13), иницијална примена МСФИ 9 почиње у 2020. години. Процена утицаја примене новог стандарда на ФИ указала је да он није материјално значајан када се ради о потраживањима, док је за власничке инструменте извршено процењивање ефеката прве примене и утврђено је да се они састоје у умањењу почетног стања нераспоређеног добитка у износу од 7.296 хиљада РСД. Усаглашавање ове позиције је презентирано у наредној табели.

Табела 10. Усаглашавање позиције учешћа у капиталу према МРС 39 и МСФИ 9

Позиције за које је вршено усаглашавање	Књиговодств. вредност сходно МРС 39 – у 000 РСД	Рекласификација	Вредновање	Књиговодств. вредност сходно МСФИ 9 – у 000 РСД
Учешћа у капиталу код осталих правних лица	1.067.943	-	Кроз остали резултат	1.428.578
Укупно	1.067.943			1.428.578

(извор: Напомене АД Електромрежа за 2020. годину, страна 13)

Према добијеним информацијама од Електромреже, највећи део учешћа у капиталу односи се на акције ЦГЕС (Црногорски електропреносни систем). Из наведених података можемо закључити да нова књиговодств. вредност наведене позиције није искључиво последица примене МСФИ 9, с обзиром да су процењени ефекти прве примене знатно нижи и такође имају негативан предзнак.

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Ревизор КРМГ је изразио мишљење да појединачни ФИ АД Електромрежа за 2020. годину дају истинит и објективан приказ финансијског положаја и резултата пословања и токова готовине.

У 2020. години АД Електромрежа је профитабилно пословала. Исказан је пословни добитак од 1.107.147 хиљада РСД (у односу на 575.411 хиљада РСД у претходној години), с тим да је нето добитак од 677.923 хиљада РСД мањи у односу на 2019. годину, када је сразмерно већи део нето добитка од 1.092.542 хиљада РСД генерисан из осталих прихода а не из пословног подбиланса.

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ПУТЕВИ СРБИЈЕ, БЕОГРАД

Претежна делатност: изградња путева и аутопутева

Правна форма: јавно предузеће

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: -

Извори података: Финансијски извештај за 2020, са Напоменама и Извештајем независног ревизора (MOORE) – објављено на сајту АПР-а ; добијене информације од ЈП Путеви Србије.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

На основу расположивих извора споран је и датум прве примене, па самим тим није било могуће утврдити ни ефекте. Наиме, иако се у Напоменама уз ФИ за 2020. годину, у оквиру објављених стандарда и тумачења који су ступили на снагу, наводи и МСФИ 9 (стр. 4), прва примена овог стандарда није видљива у ФИ за 2020. годину. Према Напоменама уз ФИ за 2021. годину понавља се иста ситуација.

Осим тога, у поменутиим Напоменама се такође наводи да су предметни ФИ базирани на начелу историјског трошка (осим када је другачије изричито наведено у обелодањеним рачуноводственим политикама) и да се не могу сматрати у потпуности сагласним са МРС/МСФИ. Према томе, без обзира на наведено декларативно навођење МСФИ 9, оправдано се може тврдити да ЈП Путеви Србије није применило овај стандард ни процењивало његове ефекте.

Од ЈП Путеви Србије добијене су информације о до сада предузетим корацима за имплементацију МСФИ 9. Први корак захтева измену Правилника о рачуноводству и рачуноводственим политикама (усвојеног 13/02/2015.године), као и усвајање методологије на основу које би се обрачунавао ефекат МСФИ 9. У претходном периоду су припремљене бројне измене Правилника и самих процедура, али је тек у фебруару /2022. године формирана Комисија за ревизију, која исте разматра, усваја и предлаже Надзорном одбору на усвајање. Такође је у току израда нових политика. Осим тога, у предузећу сматрају да су извршене исправке вредности потраживања и других финансијских средстава у складу са приступом насталих губитака приближне оним које би биле обрачунате по ЕСЛ моделу, као и да не би било материјално значајних ефеката у случају примене МСФИ 9.

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Према извештају ревизије, ФИ предузећа за 2020. годину пружају истинит и објективан приказ финансијског положаја и резултата пословања и токова готовине у ЈП Путеви Србије. Ревизор је скренуо пажњу на неколико ставки, али без модификације мишљења. Скретање пажње се нарочито односи на исказивање имовине над којом ЈП нема контролу нити је у могућности да располаже том имовином (путна мрежа на Косову и Метохији), а такође и на постојање финансијске обавезе према РС која је евидентирана као краткорочна, али се заправо годинама увећава и указује на немогућност предузећа да самостално отплати кредите узете од иностраних кредитора, већ се ослања на државна давања.

ЈП Путеви Србије је у 2020. години исказало пословни добитак од 7.359.783 хиљада РСД и нето добитак од 5.147.969 хиљада РСД, док су у 2019. години исказани пословни губитак од 15.247.975 хиљада РСД и нето губитак од 16.852.957 хиљада РСД . Према коригованом ФИ за 2021. годину, предузеће се опет враћа у зону губитка и

исказује нето губитак од 4.992.801 хиљада РСД, уз губитак и у пословном подбилансу у износу од 2.701.948 хиљада РСД.

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ СРБИЈАГАС, НОВИ САД

Претежна делатност: трговина гасовитим горивима преко гасоводне мреже

Правна форма: јавно предузеће

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: 2020. године

Извори података: Финансијски извештај за 2020, са Напоменама и Извештајем независног ревизора (Аудитор) – објављено на сајту АПР-а ; добијене информације од ЈП Србијасгас.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Из Напомена уз ФИ за 2020. годину видљиво је да ЈП Србијасгас за финансијске инструменте и даље користи класификацију и методологију сходно МРС 39 (стр. 14-16). Међутим, према информацијама из самог предузећа, поред обезвређивања у складу са раније утврђеном методологијом, ЈП Србијасгас утврђује додатно обезвређење у складу са МСФИ 9. Приликом сачињавања Фи за 2020. годину (од када постоји обавеза примене овог стандарда) први пут је вршено тестирање утврђеног обезвређења сагласно МСФИ 9, када није утврђено додатно обезвређење по овом основу. Дакле, код прве примене МСФИ 9 на овај начин, нису евидентирани никакви ефекти. Стручна комисија је први пут утврдила додатно обезвређење потраживања по основу МСФИ 9 приликом израде финансијских извештаја у 2021. години.

Од ЈП Србијасгас су такође добијене информације о процесу увођења МСФИ 9 и детаљима примене овог стандарда у самом предузећу. У наставку се наводи већи део тих информација, као и информације о ефектима примене МСФИ 9 у 2021. и 2022. години, које су добијене у писаној форми.

Одредбе МСФИ 9 су током 2021. године инкорпориране у Правилник о рачуноводству и рачуноводственим политикама. ЈП „Србијасгас“ Нови Сад. Стручна комисија, која је задужена за спровођење рачуноводствених политика и коју чине стручна лица запослена у ЈП Србијасгас, врши кварталну процену ризика наплате краткорочних потраживања и пласмана и о томе сачињава Извештај. На основу Извештаја Стручне

комисије, Генерални директор предлаже Надзорном одбору доношење Одлуке о усвајању извештаја о процени ризика наплате потраживања, односно о вредновању потраживања. Након почетног признавања краткорочна потраживања се вреднују по нето продајној вредности. Краткорочна потраживања се индиректно отписују у року од 90 дана од дана доспелости. За краткорочна потраживања од дужника над којим је покренут судски поступак, стечајни поступак, поступак ликвидације, односно програм реструктурирања или реорганизације, врши се исправка вредности у висини 100%.

Будући кредитни губици у складу са МСФИ 9 се утврђују по поједностављеном поступку уз примену методе сценарија. Идентификују се могући сценарији који могу да се десе у пракси при наплати потраживања и процењује вероватноћа да се догоди сваки од сценарија (збир вероватноћа дешавања за све сценарије мора бити 100%) и процењује се новчани губитак за сваки од тих сценарија. Новчани губитак се за сваки сценарио множи са вероватноћом да се деси тај сценарио. Збир производа вероватноћа дешавања и новчаних губитака по сваком сценариу чини очекиван кредитни губитак за који се формира исправка вредности.

Процена фер вредности потраживања за одобрене стамбене зајмове врши се од стране независног актуара који у својој процени примењује поред МСФИ 13 и МСФИ 9.

Поменуто додатно обезвређење по основу МСФИ 9 у 2021. години односи се на умањење вредности потраживања у износу од 346.510 хиљада РСД, што је резултирало повећањем расхода по том основу. Приликом сачињавања финансијских извештаја за 2022. годину Стручна комисија је утврдила додатно обезвређење у складу са МСФИ 9 у износу од 135.399 хиљада РСД, што је имало за резултат повећање прихода по основу укидања раније формираних исправки потраживања (с обзиром да се висина додатног обезвређења смањила у односу на раније утврђено обезвређење у складу са МСФИ 9), као и позитиван ефекат на резултат у износу од 211.111 хиљада РСД. Ефекат процене фер вредности потраживања за одобрене стамбене зајмове од стране независног актуара је у 2022. години негативан (расход по основу обезвређења) и износи 71.675 хиљада РСД.

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Према извештају ревизије, ФИ предузећа за 2020. годину пружају истинит и објективан приказ финансијског положаја и резултата пословања, промена на капиталу и токова готовине у ЈП Србијагас. Ревизор је нагласио одређена питања у вези са резервисањем за потенцијалне обавезе из судских спорова и спорним правом својине или коришћења над делом средстава и имовине који нису разграничени са другим чланицама бившег јавног предузећа Нафтна индустрија Србије, али без изражавања модификованог мишљења у вези са тим питањима.

ЈП Србијагас профитабилно послује. У 2020. години остварен је пословни добитак од 9.523.625 хиљада РСД и нето добитак од 2.990.053 хиљаде РСД. Остварени пословни и нето добитак у 2019. години износили су 6.516.804 хиљада РСД и 4.771.689 хиљада РСД, респективно.

ИНФРАСТРУКТУРА ЖЕЛЕЗНИЦЕ СРБИЈЕ А.Д., БЕОГРАД

Претежна делатност: управљање јавном железничком инфраструктуром

Правна форма: акционарско друштво (ад)

Власничко учешће државе: 100%

Прва примена МСФИ 9: 2021. година (уз корекцију фин.извештаја за 2020. годину)

Извор података: Напомене уз финансијски извештај за 2020. и 2021., Извештај независног ревизора (УНУ Revizija) за 2021. – објављено на сајту АПР-а; информације од АД Инфраструктура.

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Из Напомена уз финансијске извештаје за 2020. годину види се да Друштво није отпочело са применом МСФИ 9, већ је наставило да вреднује финансијска средства према МРС 39 и примењује модел насталих губитака за обезвређење. Одредбе МСФИ 9 први пут су укључене у ФИ за 2021. годину (Напомене, стр. 6-7), уз кориговање ФИ за 2020. годину. Према објављеним подацима, АД Инфраструктура је остварила приходе и расходе по основу усклађивања вредности финансијске имовине исказане по фер вредности кроз БУ, као што је приказано у следећој табели.

Табела 11. Усклађивање вредности финансијске имовине исказане по фер вредности кроз БУ – приходи и расходи

Ставке прихода/расхода	2021 (у 000 РСД)	2020 (у 000 РСД)
Усклађ. потраживања од продаје произв. и услуга	20.135	43.435
Усклађ. вредности краткор. фин. пласмана	4.154	479
Усклађ. вредности осталих потраживања	2.293	122
Укупно приходи:	26.582	44.036
Обезвређ. потраживања од продаје произв. и услуга	132.980	92.583
Обезвређ. краткорочних фин. пласмана	5.145	4.502
Обезвређ. по основу осталих потраживања	62	1.358
Укупно расходи:	138.187	98.443
Разлика:	111.605	54.407

(извор: Напомене уз ФИ за 2021, стр. 32)

Од АД Инфраструктура су добијене информације о процесу имплементације МСФИ 9 у пет корака. Први корак се састојао у сегментирању потраживања од купаца по основу заједничких карактеристика кредитног ризика и процене будућних губитака. У другом кораку је извршена анализа историјских кредитних губитака за период 2017-2019. На основу те анализе израчуната је историјска стопа кредитног губитка и генерисана матрица резервисања (трећи корак). Предузеће изјављује да су историјске стопе подложне корекцијама, на основу информација окренутих ка будућности, као и да те стопе морају бити разумне и прихватљиве, али без непотребних трошкова и напора. Приликом њиховог утврђивања треба узети у обзир макроекономске прогнозе и трендове дате индустрије, утицај пандемије Covid- 19 и сл. По процени предузећа историјска стопа кредитног губитка се по том основу увећава за 1% у 2020. и 2021. години. У четвртом кораку је обрачунат кумулативан износ очекиваног кредитног губитка, односно исправке вредности. Пети корак се односи на књижење у 2021. години, где је дата инструкција да се изврши докњижавање уколико је износ исправке вредности на дан 31.12.2021. већи (ставом 585/2049), односно да се разлика евидентира на конту 685 уколико је тај износ мањи (ставом 2049/685).

Ревизорско мишљење и резултат пословања:

Ревизор (УНУ Revizija) је дао квалификовано мишљење на биланс стања АД Инфраструктура са 31.12.2021., уздржао се од мишљења у погледу биланса успеха, извештаја о осталом резултату, извештаја о променама на капиталу и извештаја о токовима готовине, а такође скренуо пажњу на низ спорних питања.

Пословање посматраног АД је непрофитабилно. Као дугогодишњи губиташ, АД Инфраструктура исказује негативан резултат и у пословном подбилансу и у укупном билансу. Пословни губитак у 2021. износио је 882.752 хиљада РСД (и 758.822 хиљада РСД у 2020.), док је нето губитак у 2021. износио 3.457.372 хиљада РСД (и 905.858 хиљада РСД у 2020.).

БАНКА ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА А.Д.

Претежна делатност: депозитни, кредитни, девизни и мењачки послови, платни промет, гаранцијски послови и др. банкарски послови

Правна форма: акционарско друштво (ад)

Власничко учешће државе: 75%

Прва примена МСФИ 9: 01.01.2018. године

Извор података: Напомене уз финансијски извештај за 2017., Извештај независног ревизора (MOORE STEPHENS) – објављено на сајту Банке

Ефекти прве примене МСФИ 9:

Према Напоменама уз ФИ за 2017. годину, прва примена МСФИ 9 је спроведена 01.01.2018. године (ради се о иницијалној верзији стандарда објављеној 2014. године). Ефекат прве примене на почетно стање оствареног резултата испољио се у облику умањења за 30.370 хиљада РСД (Напомене, стр. 26). С обзиром да је остварени добитак износио 3.879.268 хиљада РСД, то представља мање од 1%, што значи да није било значајног ефекта.

Анализа Народне банке Србије о имплементацији МСФИ 9:

У банкарском сектору у Србији, око половине банака у децембру 2017. године није планирало измену процедура и политика за управљање ризицима и одобравање кредита у вези са имплементацијом МСФИ 9, док је 1/3 банака већ спровела измене а

20% банака ће те измене спровести до краја 2017. године и у 2018. години (НБС, 2017: б).

НБС је проценила следеће квантитативне ефекте примене МСФИ 9 у српском банкарском сектору, у вези са распоређивањем финансијских инструмената у одређене нивое обезвређења и додатним умањењима вредности (НБС, 2017: 8):

- ✓ Око 87% бруто билансних и ванбилансних ставки у свим банкама је распоређено у ниво 1, око 6% у ниво 2 и око 7% у ниво 3;
- ✓ Државне ХОВ су скоро у целини распоређене у ниво1, са изузетком две банке, од којих је једна распоредила у ниво2 и једна у ниво 3;
- ✓ Прелиминарна процена НБС је да ће имплементација МСФИ 9 довести до већег износа умањења вредности у банкарском сектору Србије за готово 13 милијарди РСД што представља повећање од око 6,7%;
- ✓ Највећи део поменутих умањења процењује се код кредита и потраживања, нарочито у сектору становништва, као и код дужничких ХОВ;
- ✓ Код готово свих банака очекује се повећање очекиваних кредитних губитака, са изузетком само две банке;
- ✓ Највеће исправке вредности односе се на ниво 3 (око 64%), ниво 2 (преко 6%) и ниво1 (испод 1%);
- ✓ С обзиром да банке нису узимале у обзир макроекономске варијабле нити посматрале њихов утицај на обезвређење, као и да један број малих банака касни са имплементацијом МСФИ 9, у перспективи се може очекивати додатни раст обезвређења по тим основима.

Што се тиче утицаја додатних обезвређења на регулаторни капитал, НБС наводи да тај утицај неће бити значајан, с обзиром на високу капитализованост банака које послују у Србији и формираних адекватних износа резерви за потенцијалне губитке (НБС, 2017: 8). НБС такође наводи да ће у наредном периоду банке у Србији морати да се баве даљим развојем и рекалибрацијом интерних модела обезвређења, укључивањем макроекономских индикатора, развојем методологије, потенцијалним изменама процеса и радом на смерницама за МСФИ 9, смерницама за обелодањивање и другим новим изазовима.

5.2. Преостали изазови у имплементацији МСФИ 9

Оно што би требало да је урађено у 2020. години поводом имплементације МСФИ 9 код свих ентитета који примењују МРС/МСФИ, обухвата следеће најважније активности (Mitrović, 2021: 25):

- Измену рачуноводствених политика у вези са класификацијом и вредновањем финансијских инструмената;
- Недвосмислено навођење која ће се политика примењивати код опционих решења;
- Адекватно обелодањивање усвојених политика у Напоменама уз ФИ;
- Проверу класификације финансијских инструмената и евентуално спровођење рекласификације;
- Свођење на фер вредност финансијских средстава која се евидентирају по амортизованој вредности користећи методу ефективне каматне стопе;
- Евидентирање ефеката услед промене вредновања и класификације преко нераспоређене добити или евентуално преко рачуна Групе 33.

На основу изложених примера у првом делу поглавља могуће је закључити да код свих ентитета из јавног сектора РС нису спроведене измене рачуноводствених политика ни друге повезане активности у сврху правилне имплементације МСФИ 9. Такође, док један број јавних ентитета послује профитабилно, често и захваљујући повлашћеном положају или монополској позицији, други акумулирају губитке и превише се ослањају на државна давања. Нерационално и неекономично пословање и пораст трошкова у јавном сектору врше притисак на буџет РС и негативно утичу на ниво трошкова у укупној привреди, са потенцијалним последицама на остале привредне субјекте.

Генерално посматрано, утицај МСФИ 9 у јавном сектору РС је релативно низак, када се ради о класификацији и вредновању финансијских инструмената, и не доводи до већег обухвата фин. средстава која се вреднују по фер вредности нити до повећања волатилности финансијских извештаја и основних показатеља пословања. Примена новог модела очекиваног губитка и захтеви за обелодањивањем које уводи МСФИ 9, могу имати позитиван ефекат на финансијску стабилност јавног сектора и ефикаснију

супервизију од стране регулаторних тела, с обзиром на захтеве за укључивањем информација које сигнализирају рано упозорење на одређене економске трендове. Процес планирања државних давања јавним ентитетима неће бити олакшан са применом нових принципа.

С обзиром да је нова регулатива базирана на приступу фер вредности (као опозит историјском трошку), интересано је навести резултате једне емпиријске студије о третману рачуноводства фер вредности у Србији. Према тим резултатима, српска предузећа, нарочито велика (као што су и сви посматрани јавни ентитети у првом делу овог поглавља), показују високу склоност ка примени фер вредности. Међутим, рачуновође углавном виде фер вредност као подесан инструмент за штимовање пословних резултата, што је изјавило око 3/4 испитаника, па чак и за преварне и манипулативне радње, по мишљењу 2/3 анкетираних. При томе, готово половина предузећа не организује редовне обуке рачуновођа за адекватну примену фер вредности, а готово 2/3 предузећа не спроводи периодичне провере и преиспитивање усвојених модела и процедура (Pantelić, 2019: 345).

У овом раду већ је дискутовано питање квалитета финансијских извештаја у јавном сектору РС (у поглављу 4. тачка 5.), када је констатовано да је њихов квалитет већином лошији у односу на приватни сектор, као и да постоји већи ризик манипулативног финансијског извештавања. Није довољно само објавити преводе IASB-ових стандарда, већ је потребно поклонити већу пажњу усаглашавању домаћих прописа и развоју националне рачуноводствене регулативе, по угледу на ЕУ и у складу са ЕУ Директивом 34 (Anđelković, Ivaniš, 2022: 126). Овом директивом су, између осталог, регулисана питања прилагођавања МСФИ интересима ЕУ и држава чланица. По мишљењу наведених аутора, у Србији би требало спровести ревизију садашњег оквира финансијског извештавања и сузити круг правних лица која су обавезна да примењују МСФИ, уз утврђивање добро формулисаних и применљивих националних стандарда за остале ентитете, с тим да би примена МСФИ била допуштена за све ентитете који то желе. Навођењем овог мишљења се не доводи у питање исправност оријентације РС на јединствени оквир финансијског извештавања у виду IASB-ових МРС/МСФИ.

У литератури су такође присутна мишљења да је мало вероватно да ће промена основног приступа обрачуна и резервисања за очекиване губитке, сама по себи, одиграти велику улогу у смислу очувања финансијске стабилности. Рачуноводствени аспект и третман губитка ипак не могу да промене новчане токове по финансијском инструменту, које ентитет прима од дужника. Према томе, чак и најнапреднији модел губитка нема моћ да сам по себи одржи финансијску дисциплину и спречи појаву неизмиривања обавеза.

Међутим, регулатива може имати утицаја на финансијску стабилност у оној мери у којој је доносиоци одлука заиста узимају у обзир при формулисању и имплементацији политика инвестирања у финансијске инструменте, политике профита, расподеле дивиденди и сл. (Benston & Wall, 2005: 94). Тако ће, на пример, раније признавање губитака у релативно већим износима утицати на мањи раст профита и смањење власничког капитала. Таква ситуација би требало да наведе ентитет који држи портфолио финансијских инструмената да предузме одређене акције, као што су: прибављање додатног акционарског капитала, смањене исплате дивиденди, али и промена портфолиа и смањење нивоа ризичних улагања. Управо такве акције смањују ризик ентитета од погоршања његовог финансијског положаја (Benston & Wall, 2005: 95).

Свакако да би држава Србија у процесу побољшања квалитета финансијског извештавања јавних предузећа морала да има активнију улогу и да боље савлађује изазове нове рачуноводствене регулативе. Неопходно је наставити са реформом јавног сектора и обезбедити институционалне и правне основе за већу оперативну ефикасност ентитета у разним подручјима делатности од јавног интереса и квалитетније финансијско извештавање. У том процесу би такође учествовала и шира јавност, која би требало да буде заинтересована за транспарентно пословање јавних предузећа и већу ефикасност и ефективност трошења буџетских средстава.

О досадашњој имплементацији МСФИ 9 у глобалним оквирима IASB је спровео опсежни мониторинг и затражио повратне информације од рачуновођа и других заинтересованих страна. Ово испитивање је подељено у три фазе: класификација и мерење, обезвређење и рачуноводство хецинга. У 2021. години започела је прва фаза а у другој половини 2022. године друга фаза, док за трећу фазу још није одређен датум.

До сада прикупљени резултати објављени су у форми пост-имплементацијског извештаја (*Post Implementation Review – PIR*) у марту 2023. године. Ernst & Joung резимира досадашње кораке, теме о којима се дискутовало и донете закључке IASB-а у неколико најважнијих ставки (ЕУ, 2023: 2-3):

- ❖ У вези са питањима која проистичу из примене захтева МСФИ 9 за карактеристике уговорених новчаних токова, покренут је пројекат високог приоритета за развој додатних смерница и примера за примену; циљ је да се разјасне принципи МСФИ 9, како би се одговорило на изазове примене идентификоване у вези са финансијским средствима са карактеристикама везаним за животну средину, друштво или управљање (*Environmental, Social or Governance - ESG*);
- ❖ IASB такође предлаже додавање квалитативних и квантитативних обелодањивања у МСФИ 7 Финансијски инструменти: Обелодањивања, везано за непредвиђене догађаје који би могли да промене износ или време у погледу уговорених токова готовине за финансијска средства и финансијске обавезе. Ова обелодањивања би првенствено била повезана са ESG циљевима;
- ❖ Питање које је такође добило висок ред приоритета односи се на готовину примљену кроз електронске трансфере; за сада је IASB пристао да дозволи избор рачуноводствене политике за престанак признавања финансијске обавезе пре него што ентитет испоручи готовину на датум поравнања, када су испуњени одређени критеријуми; такође ће бити појашњени захтеви за престанак признавања финансијске имовине када се готовина прими електронским трансфером;
- ❖ Идентификована су и друга питања од значаја, иако им није одређен високи приоритет; ова питања се односе на уговорно повезане инструменте, где је потребно да се разјасни примена процене карактеристика уговорних токова готовине, као и на промене фер вредности власничких инструмената приказаних у осталом свеобухватном приходу, а не у билансу успеха, за која се предлажу додатна обелодањивања.

По објављивању званичних измена и допуна наведених стандарда, њихова обавезујућа примена донеће нове изазове, како на глобалном нивоу тако и у српским приватним и

јавним предузећима. Евидентно је да у Србији, поготово у јавном сектору, треба да буду појачани напори за успешно савлађивање досадашњих изазова у вези са имплементацијом МСФИ 9, како би се спремније дочекали нови.

ЗАКЉУЧАК

Пре ступања на снагу МСФИ 9, почев од 1. јануара 2018. године, класификација и одмеравање финансијских средстава и обавеза, као и обезвређење финансијске имовине, вршили су се у складу са МРС 39. Унапређење регулативе се наметнуло као неодложна потреба после негативних искустава глобалне финансијске кризе 2007-2009. године и спознаје да се кроз промене рачуноводственог третмана финансијских инструмената мора обезбедити боље управљање ризицима који од њих потичу. Ранија примена МСФИ 9 је била дозвољена. Од стране Европске комисије примена МСФИ 9 је била одобрена крајем 2016. године.

У закључку овог рада даје се кратак резиме промена које доноси МСФИ 9 у две кључне области: измена оквира за класификацију и вредновање финансијских средстава и нови модел очекиваних кредитних губитака.

Класификација и вредновање финансијских средстава сходно МСФИ 9. Финансијска средства се класификују према пословном моделу који одражава начин управљања средствима, односно по карактеристикама новчаних токова које та средства генеришу. Полазећи од три типа пословних модела за управљање финансијском имовином, дефинисане су три категорије финансијских средстава: по амортизованој вредности (трошку), по фер вредности кроз остали резултат (FVOCI) и по фер вредности кроз биланс успеха (FVPL). Уколико се ради о једноставним дужничким инструментима, као што су обични зајмови и потраживања, а циљ пословног модела је да се прикупе уговорени токови готовине (а не продаја), као и када се уговорени токови готовине односе искључиво на наплату главнице и камате, тада ће финансијска имовина бити вреднована по амортизованом трошку. Када се средства држе по комбинованом пословном моделу, који обухвата наплату и продају, она се класификују у категорију FVOCI. Остали пословни модели (на пример, држање ради трговања) опредељују класификацију средства у категорију FVPL.

Иницијално одмеравање свих финансијских средстава се врши по фер вредности, док се одговарајућа класификација и накнадно вредновање финансијских инструмената одређују на основу SPPI теста, помоћу кога се утврђује да ли се новчани токови генерисани из одређеног инструмента састоје искључиво од главнице и камате. Испуњеност услова из SPPI теста одређује вредновање по амортизованом трошку (ако је циљ пословног модела наплата новчаних токова) или по фер вредности кроз ОР (ако је у питању комбиновани модел). За SPPI инструменте предвиђено је тестирање на обезвређење.

У свим случајевима када SPPI критеријум није задовољен код инструмената којима се не тргује, као и код свих инструмената који се држе ради трговања, вредновање ће се вршити по фер вредности кроз БУ. То се односи и на деривате, чији рачуноводствени третман више не дозвољава одвајање од основног уговора, већ чине обрачунску целину са главним уговором. С обзиром да у таквим случајевима SPPI критеријум вероватно неће бити задовољен, може се очекивати да ће и деривати бити мерени по фер вредности кроз БУ.

Генерално, измењени модел класификације и вредновања има за резултат већи обухват средстава која се одмеравају по фер вредности, што може имати значајне последице на финансијско извештавање ентитета из финансијског сектора (банака) или на корпоративне ентитете који поседују сложеније финансијске инструменте (осим обичних зајмова и потраживања), чији пословни модел за реализацију финансијских средстава укључује или подразумева њихову продају, односно који имају већи портфолио улагања у власничке инструменте.

Модел очекиваних кредитних губитака (ECL). Нови појам губитка и оквир за обезвређење финансијских инструмената у складу са МСФИ 9 представљају значајну новину у односу на модел насталих губитака према МРС 39, када су губици признавани тек када докази о губитку постану очигледни. ECL модел подразумева признавање потенцијалног губитка у сваком моменту, узимајући у обзир прошле догађаје, тренутне услове и прогнозе трендова, с тим да се износ признатог губитка ажурира на сваки датум извештавања, на основу анализе промена у кредитном ризику инструмента. Овај приступ је много више окренут будућности и има за циљ

благовремено признавање и формирање покрића за кредитне губитке, пре него што они заиста и настану.

Умањење вредности се признаје (на појединачној или колективној основи) у зависности од кретања кредитног ризика финансијских инструмената у односу на извештајни период приликом почетног признавања. Уколико нема значајне промене ризика, исправка вредности се утврђује само у висини 12-месечног ECL, а приходи од камата се обрачунавају на бруто књиговодствену вредност средства (ниво 1). Ако дође до значајног повећања ризика, примењује се исправка вредности обрачуната за цело преостали век трајања средстава која су у питању (ниво 2). Обрачун прихода од камата остаје исти као за ниво 1. У случају повећања кредитног ризика до те мере да се средство мора сматрати кредитно обезвређеним, исправка вредности такође мора обухватити доживотни ECL, уз признавање прихода од камата само на нето књиговодствену вредност средства тј. по умањењу за очекивани губитак (ниво 3). На овом нивоу рачуноводствени третман очекиваног губитка се изједначава са приступом насталог губитка према MPC 39.

Обрачун ECL одражава процене и очекивања менаџмента о могућим недостацима у прикупљању уговорених новчаних токова из одређене финансијске имовине. Ефекат процењеног кредитног губитка у периоду од 12 месеци се пондерише вероватноћом настанка догађаја губитка у том периоду. Доживотни ECL представљају меру садашње вредности губитака који могу настати уколико се не реализује прилив уговорених новчаних токова до краја века трајања финансијског инструмента и такође се пондеришу вероватноћом неизвршења обавеза од стране дужника.

Генерално, нови модел обезвређења има предност правовременог признавања и резервисања за будуће кредитне губитке, тако да се може очекивати и виши ниво исправки вредности финансијске имовине у односу на MPC 39, али и исказивање реалнијих пословних резултата. То је добар оквир за остваривање веће финансијске стабилности и изградњу здравијег финансијског и привредног окружења.

Важно је нагласити и значај нових захтева за обелодањивање према МСФИ 9. Осим прилагођених политика у вези са класификацијом и вредновањем, извештајни ентитети су обавезни да обелодане информације које објашњавају основу за њихове обрачуне

ECL тј. како мере ECL и како процењују промене у кредитном ризику. То свакако има повољан утицај на бољу информисаност свих заинтересованих страна у процесу финансијског извештавања.

Када је реч о волатилности финансијских извештаја, као последици шире примене фер вредности која произилази из увођења МСФИ 9, очекује се да ће она бити много више изражена у финансијском него у корпоративном сектору. Ово мишљење је поткрепљено и емпиријским доказима који су изложени у овом раду.

Примена МСФИ 9 за корпоративне ентитете у Србији, укључујући јавна предузећа, предвиђена је од 01. јануара 2020. године. У овом раду су разматрани ефекти прве примене МСФИ 9 код неколико великих правних лица која послују у различитим делатностима јавног сектора. Потврђено је да прва примена МСФИ 9 није имала значајнији утицај на волатилност финансијских извештаја и профитабилност посматраних јавних ентитета. Резултати пословања посматраних јавних предузећа су разнолики. Док један број њих послује профитабилно (често и захваљујући монополском статусу), други годинама акумулирају губитке и превише се ослањају на државна давања. Сам процес планирања државних давања јавним ентитетима неће бити олакшан са применом нових принципа. Такође, нема основа за уверење да ће примена нове рачуноводствене регулативе допринети смањењу државних давања.

Анализа одабраних примера показује да ентитети из јавног сектора РС углавном нису извршили одговарајуће измене и допуне рачуноводствених политика, нити спровели друге неопходне активности у сврху правилне имплементације МСФИ 9. Међутим, на основу доступних података изведен је закључак да је утицај МСФИ 9 у јавном сектору РС релативно низак, будући да није дошло до значајних промена у класификацији и вредновању финансијских инструмената нити знатнијег повећања обухвата финансијске имовине која се вреднује по фер вредности. Такође, ни износи обезвређења нису повећани у тој мери да би имали значајан утицај.

С обзиром да се генерално највећи утицај МСФИ 9 повезује са финансијским сектором, у анализу примера укључена је и једна банка у већинском државном власништву (Банка Поштанска штедионица) и додатно су наведене процене НБС о очекиваним ефектима МСФИ 9 на цео банкарски сектор у Србији. Према објављеним подацима,

код Поштанске штедионице су ти ефекти испод 1%, док је НБС за цео банкарски сектор проценила ефекте у форми умањења вредности за око 6,7%, највише код кредита и потраживања, као и код дужничких ХОВ.

Потпунија примена новог модела очекиваног губитка и захтева за адекватним обелодањивањем које уводи МСФИ 9 свакако би требало да имају позитиван ефекат на финансијску стабилност јавног сектора РС и ефикаснију супервизију од стране регулаторних тела, с обзиром на захтеве за укључивањем информација које сигнализирају рано упозорење на одређене економске трендове.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adrian, T. & Shin, H. (2010) "Liquidity and leverage". *Journal of Financial Intermediation*, Vol. 19: 418-437.
2. Afonso A., Schuknecht L., Tanzi V. (2006) Public Sector Efficiency: Evidence for New EU Member States and Emerging Markets. *European Central Bank Working Paper*, No. 581.
3. Alexander, D., Nobes, C. (2010) *Financial Accounting – An International Introduction* (4th edition). Pearson Education Limited, England.
4. Anđelković, D., Ivaniš, M. (2022) „MSFI kao determinanta kvaliteta finansijskih izveštaja u Republici Srbiji.“ *Ekonomija Teorija i Praksa* 15(3): 115-130.
5. A & M (Alvarez and Marsal). (2018) *IFRS9 Planning and Stress Testing– Beyond Accounting*. A & M.
6. Benston, G. & Wall, L. D. (2005) „How should banks account for loan losses?“. *Journal of Accounting and Public Policy* 24(2): 81-100.
7. Будиша, Д., Тешић, М. и Крајишник, М. (2018) „Главне одредбе примјене МСФИ 9 и утицај на ниво кредитних губитака банака“. *Зборник радова ЕконБиз*: 302-310.
8. Czayor, P. (2020) „Identification of areas of IFRS 9 impact on financial situation of entities and assessment of the effects of its implementation on the example of companies listed on the Warsaw Stock Exchange“. *The Theoretical Journal of Accounting* 106 (162): 67–90.
9. Downes, R., Moretti, D. and Nicol, S. (2017) "Budgeting and performance in the European Union: A review by the OECD in the context of EU budget focused on results." *OECD Journal on Budgeting* 2017/1: 1 - 62.
10. Djurović-Todorović, J., Djordjević, M. (2009) „The importance of public expenditure management in modern budget systems.“ *FACTA UNIVERSITATIS Series: Economics and Organization* 6 (3): 281 – 294.
11. EBA - European Banking Authority. (2015) *The EBA's views on the adoption of IFRS 9 Financial Instruments (IFRS 9)* - Letter to EFRAG from 26 June 2015. <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/943157/Letter+to+EFRAG+Board+on+IFRS+9+endorsement.pdf>.
12. Elliott, B. & Elliott, J. (2009) *Financial Accounting and Reporting* (13th edition). Pearson Education Limited.
13. EY – Ernst & Joung. (2023) *Applying IFRS: IFRS 9 Post Implementation Review – progress to date*. EYGM Limited.
14. ESRB- European Systemic Risks Board. (2017) *Financial stability implications of IFRS 9*. Frankfurt am Main, Germany.
15. FSF - Financial Stability Forum. (2009) *Report of the Financial Stability Forum on Addressing Procyclicality in the Financial System*. Financial Stability Board (FSB).
16. Gavrilović- Jovanović, B. (2009) „Globalna kriza, kvalitet privrednog rasta i tranzicija u Srbiji“. In: *Tranzicija u Srbiji i globalna ekonomska kriza*. Naučno društvo ekonomista sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu: 61-82.
17. Gebhardt, G. (2008) „Accounting for Credit Risk: Are the Rules Setting the Right Incentives?“. *International Journal of Financial Services Management* 3(1): 24-44.

18. Hope, J. & Fraser, R. (2003) „Who Needs Budgets?“. *Harvard Business Review* 81 (2): 108-115.
19. IFRS Foundation. Međunarodni računovodstveni standard - MRS 39 - Finansijski instrumenti: priznavanje i odmeravanje. "Službeni glasnik RS" br. 35/2014.
20. IFRS Foundation Međunarodni standard finansijskog izveštavanja - MSFI 9 - Finansijski instrumenti. "Službeni glasnik RS" br. 123/2020.
21. IFRS Interpretation Committee. (2022) "TLTRO III Transactions (IFRS 9 Financial Instruments and IAS 20 Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance)." <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/supporting-implementation/agenda-decisions/2022/tltro-iii-transactions-mar-2022.pdf>
22. IIA - The Institute of Internal Auditors. (2011) Definition of Public Sector. <https://www.theiia.org/en/content/guidance/mandatory/standards/public-sector-definition/>.
23. Jović, D. (2016) *Finansijsko izveštavanje i vrednovanje performansi entiteta javnog sektora* (doktorska disertacija). Ekonomski fakultet, Beograd.
24. Kikanović, R. i Milošević, S. (2012) „Uticaj finansijske krize na reformu računovodstva sa posebnim osvrtom na stanje u Republici Srbiji“. *Škola biznisa* 1/2012: 113-127.
25. Kostić, J.(2022) „Sistem interne finansijske kontrole u javnom sektoru Republike Srbije - analiza stanja i preporuke“ . In: *65 godina od Rimskih ugovora: Evropska unija i perspektive evropskih integracija Srbije*. Institut za uporedno pravo, Beograd: 111-124.
26. KPMG. (2018) *Disclosures under IFRS 9*. KPMG IFRG Limited, UK.
27. KPMG. (2023) "IFRS 9 creates challenges for corporates ". <https://kpmg.com/us/en/articles/2023/ifrs-9-corporates.html>
28. Laux, C. & Rauter, T. (2017) "Procyclicality of US bank leverage". *Journal of Accounting Research* 55(2): 237-273.
29. Lovre, I. (2015) *Analiza efikasnosti u javnom sektoru* (doktorska disertacija). Univerzitet Edukons, Fakultet poslovne ekonomije.
30. Malinić, D. (2009) "Računovodstvo fer vrednosti i volatilnost finansijskih izveštaja u uslovima finansijske krize". *Ekonomika preduzeća* 57 (7-8): 308-326.
31. Malinić, D. (2015) „Relevantnost pozicionih rizika u kreiranju strategije razvoja.“ *Financing* 01(15): 7-23.
32. MAT - Makroekonomske analize i trendovi. (2021) *Najnovija svetska kretanja i poređenje kriza iz 2008. i 2020*. Privredna komora Srbije, Ekonomski institut, Beograd.
33. Mitrović, Sanja. (2021) „IFRS 9 Finansijski instrumenti. Klasifikacija i vrednovanje“. https://www.rsm.global/serbia/sites/default/files/media/dokumenta/1_sanja_mitrovic_vebinar_2021_ifrs_9_finansijski_instrumenti.pdf
34. НБС - Народна банка Србије. (2017) „Реализација пројекта имплементације МСФИ 9 у банкарском сектору Србије.“ https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/banke/MSFI-9_realizacija.pdf
35. Neely, A., Bourne, M., Adams, C. (2003) „Better Budgeting or beyond budgeting?“. *Measuring Business Excellence* 7 (3): 22-28.
36. Никодијевић, М. (2020) *Систем буџетирања предузећа у новом пословном окружењу* (докторска дисертација). Економски факултет у Нишу.

37. Novotny-Farkas, Z. (2015) *The significance of IFRS 9 for financial stability and supervisory rules* (Study for the ECON Committee of the European Parliament). Directorate General for Internal Policies - Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
38. Pantelić, M. (2019) „Implementation of fair value accounting in Serbia: empirical research.“ *Ekonomika preduzeća* 67 (5-6): 345- 355.
39. Пантелић, М. Pravni portal Profi Sistem Com. „Interna finansijska kontrola u javnim preduzećima i društvima kapitala.“ <https://www.pravniportal.com/interna-finansijska-kontrola-u-javnim-preduzecima-i-drustvima-kapitala/>
40. Protić, Marina. (2021) „Obavezna primena MSFI 9 i MSFI 15 počev od finansijskih izveštaja za 2020. godinu“ (stručni komentar). Paragraf Lex; <https://www.paragraf.rs/edokumenti/poreski/tumacenje-msfi-medjunarodni-standard-finansijskog-izvestavanja-2021.html>
41. PwC. (2017) *IFRS 9, Financial Instruments Understanding the basics*. PricewaterhouseCoopers LLP.
42. Rudžionienė, K., Černiauskaitė, M., Klimaitienė, R. (2022) „The Impact of IFRS Adoption on Companies’ Financial Ratios: Evidence from Lithuania.“ *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 9(3): 212-226.
43. Република Србија. (2021) „Стратегија државног власништва и управљања привредним субјектима који су у власништву Републике Србије за период од 2021. до 2027. године.“ <https://privreda.gov.rs/sites/default/files/documents/2021-08/Strategija-Drzavno-Vlasnistvo-003.pdf>
44. Rupić, B., Bonić, Lj. (2015) „Specifičnosti koncepta fer vrednovanja u finansijskom izveštavanju i reviziji “. *Ekonomске теме* 53 (1); 123-145.
45. Shim, J. K. & Siegel, J. G. (2008) *Budgeting basics and beyond*. John Wiley & Sons, New Jersey.
46. Stefanović, T. i Golubović, N. (2009) “Uticaj globalne finansijske krize na finansijski i realni sektor Srbije.” *Ekonomске теме* 67(3): 15-28.
47. Стевановић Н., Малинић Д., Милићевић В. (2010) *Управљачко рачуноводство*. Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд.
48. Škarić Jovanović, K. (2012) „Implikacije primene fer vrednosti na iskaznu moć izveštavanja o rezultatu“. *Zbornik radova sa 43. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije: Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem, Zlatibor, SRRS*: 21–44.
49. Vidović, N., Duin, D. (2018) “Primena standarda u bilansiranju hartija od vrednosti u javnom sektoru”. *Oditor* 4(1): 104-118.
50. Vučić, V. (2021) „Finansijska analiza i njeni instrumenti u funkciji poslovnog upravljanja“. *Horizonti menadžmenta* 1(1): 109-134.
51. Vujičić Radisavljević, D. (2015) “Uticaj koncepta fer vrijednosti na finansijske izvještaje preduzeća”. *Naučni časopis za ekonomiju Financing* 03(15): 29-37.
52. Zeff, A.S. (2012) “The Evolution of the IASC into the IASB, and the Challenges it Faces”. *The Accounting Review* 87(3): 807-837.

Финансијски и ревизорски извештаји ентитета из јавног сектора РС:

1. ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА СРБИЈЕ ДОО. „Финансијски извештаји за годину завршену 31. децембра 2020. и извештај независног ревизора”. <https://pretraga3.apr.gov.rs/pretragaObveznikaFI>
2. ЕЛЕКТРОМРЕЖА АД. „Финансијски извештаји за годину завршену 31. децембра 2020. и извештај независног ревизора”. <https://pretraga3.apr.gov.rs/pretragaObveznikaFI>
3. БАНКА ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА А.Д. „Извештај независног ревизора о извршеној ревизији годишњих финансијских извештаја за 2017. годину“. https://www.posted.co.rs/o-nama/doc/izvestaji/2017/Izvestaj_revizora_2017.pdf
4. INFRASTRUKTURA ŽELEZNICE SRBIJE“ AD, BEOGRAD. Izveštaj nezavisnog revizora i finansijski izveštaji za 2020. godinu. <https://pretraga3.apr.gov.rs/pretragaObveznikaFI>
5. ИНФРАСТРУКТУРА ЖЕЛЕЗНИЦЕ СРБИЈЕ А.Д. БЕОГРАД. „Финансијски извештаји 31. децембар 2021. године и Извештај независног ревизора“ <https://fin.apr.gov.rs/JavnaPretraga>
6. ЈП ЕПС. „Финансијски извештаји за годину завршену 31. децембра 2020. и извештај независног ревизора”. <https://www.eps.rs/cir/SiteAssets/Pages/Finansijski-izvestaji/JP%20EPS%20izvestaj%202020%20sa%20misljenjem%20revizora.pdf>
7. ЈП ПУТЕВИ СРБИЈЕ. „Финансијски извештаји 31. децембар 2021. године и Извештај независног ревизора“ <https://fin.apr.gov.rs/JavnaPretraga>
8. ЈП СРБИЈАГАС. „Финансијски извештаји 31. децембар 2021. године и Извештај независног ревизора“ <https://fin.apr.gov.rs/JavnaPretraga>